

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ

Ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀπείκται τεύχος κατατεταγμένον ἐν τῷ φακέλῳ 2133 ὑπ' ἀριθ. 5059, ἐν ᾧ ἐξιστορεῖται διὰ βραχέων ἡ πατριωτικὴ δράσις τοῦ Χριστοφóρου Περραιβοῦ· εἶναι δὲ τοῦτο ἰδιοχείρως γεγραμμένον. Πλὴν τούτου ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 5058 τοῦ αὐτοῦ φακέλλου εἶναι κατατεταγμένον ἀντίγραφον τοῦ αὐτοῦ ὑπομνήματος διὰ ξένης γεγραμμένον χεῖρός, ἐπικεκρωμένον ὁμῶς παρὰ τοῦ Περραιβοῦ, ἐν ᾧ προστίθενται καὶ βελτιοῦνται τινα.

Ἐνταῦθα ἐκδίδομεν τὸ αὐτόγραφον ὡς ἔχει, ἐν σημειώσεσι τιθέντες τὰ ἐν τῷ ἐπικεκρωμένῳ ἀντίγραφῳ οὐσιώδη πως νεωτερίσματα.

Δ. Γ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

«*Συντομοιότητι διηγηματικῆ περιλήψεως τῆς διαγωγῆς τῶν πρακτικῶν κατ' ἐποχάς, καὶ συμβάντων τοῦ Χριστοφóρου Περραιβοῦ, ὡς ἀκολούθως*»¹.

Α'.—Κατὰ τὸ 1796 ἔτος ἀπέραςεν ἀπὸ Βουκουρέστιον εἰς Βιέννην τῆς Ἀουστρίας, ἐπὶ σκοπῷ διὰ νὰ διδαχθῆ τὴν ἰατρικὴν, ἐκεῖ εὔρε τὸν ἀείμνηστον Ρήγα Φεραῖον τὸν Θεσσαλόν, ὅστις τὸν ἐδέχθη εἰς τὴν οἰκίαν του φιλοφρόνως· ἐπειδὴ τὸν ἐγνώριζε καὶ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστιον· ἀφοῦ δὲ κατὰ συνέπειαν τῷ ἐξηγήθη τὸς ὑπὲρ Πατρίδος σκοποὺς του, ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸς νὰ συναγωνισθῆ καὶ συγκινδυνεύσῃ μετὰ τοῦ Ρήγα Φεραῖου ὧν τότε ἔτων δέκα πρὸς τοῖς ἑννέα.

Β'.—Ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν διὰ Τριέστιον ὁ Ρήγας μετὰ τοῦ Π. καὶ ἐπομένως μέλλων νὰ διαβῆ εἰς Βενετίαν πρὸς τὸν Βουεπάρτην (ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἶχε κυριεύσει τὸ ἐνετικὸν Κράτος), μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε προλαβούσας ἀλληλογραφίας διὰ τοῖς ρηθέντας σκοποὺς του, δὲν ἐπρόφθασεν, ἐπειδὴ τὴν δευτέραν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἐπροδόθη εἰς τὴν Ἀουστριακὴν διοίκησιν παρὰ τινος Δημητρίου Οἰκονόμου Κοζανίτου, καὶ οὕτως ἔβαλαν εἰς φυλακὴν καὶ τοὺς δύο. Τὸ ἑσπέρας περὶ τὴν μίαν ἡμισυ ὥραν τῆς νυκτὸς ἐπαρρησιάζοιτο πρὸς αὐτοὺς ὁ

¹ Ἐν τῷ ἀντιγραφῷ ἀντὶ τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἡ ἐξῆς περικοπή:

«Ἐπειδὴ καθ' ὕψηλὴν προσταγὴν τοῦ κραταιοτάτου Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος ἐπιστήθη ἐπιτροπὴ διὰ νὰ ἐξετάσῃ ἀκριθῶς τὰς ἀτομικὰς περιστάσεις, ἐκδουλεύσεις καὶ διαγωγὴν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ εἰμι εἰς ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισθέντων, ἀναφέρω πρὸς τὴν μνησθεῖσαν ἐπιτροπὴν καὶ τὴν ἰδικὴν μου σύντομον παραστάσιν τῶν ἐκδηλώσεων, ὡς ἐφεξῆς:

διοικητῆς τῆς πόλεως Βαρῶν Πετόνκης με ἄλλους ἐξ πολιτικούς, καὶ ἄρχισαν νὰ ἐξετάζουσι τὸν Ρήγα ὅτε μὲν γερμανιστὴν, ὅτε δὲ γαλλιστὴν· ὅτε δὲ τὸν ἠρώτησαν καὶ περὶ τοῦ Περ. τοὺς ἀπεκρίθη οὕτως: «Ἐγὼ αὐτὸν τὸν νέον δὲν τὸν γνωρίζω ὡς συγκοινωνόν μου, ἀλλ' ὡς συνεργὸν· μάλιστα (καθὼς μὲ ἐξωμολογήθη) αὐτὸς μέλλει νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Μπάταβαν, διὰ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἰατρικὴν».

Γ'.—Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐξετασταὶ ἐπρόσταξαν τὸν Π. νὰ μεταβῆ εἰς ἄλλην οἰκίαν ἐλευθέραν, ἐπειδὴ ὁ Ρήγας μέλλει νὰ ἦναι ὑπὸ φυλάξιν. Πρὶν ὅμως εὔγῃ τῆς οἰκίας τῷ εἶπεν ὁ Ρήγας τὰ ὅσα ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλάλησεν εἰς τὰς ἐξετάσεις, τὸν ἐσυμβούλευσε πρὸς τούτους, ὅτι τὸ πρῶν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἐκεῖσε Γαλλικὸν Κόνσολον ὀνόματι Μπρεσέ, διὰ νὰ λάβῃ τὴν ὑπεράσπισιν του γραφόμενος συμπολίτης Πάργιος, ἡ ὁποία Πάργα ἦτο τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Γαλλίας. Ἠκολούθησε λοιπὸν ὡς ὡδηγήθη.

Δ'.—Μετὰ παρέλευσιν 15 ἡμερῶν ἐστάλη βασιλικὴ προσταγὴ ἀπὸ Βιέννην πρὸς τὸν ἐν Τριεστῷ Διοικητὴν διὰ νὰ συλλάβῃ καὶ φυλακώσῃ καὶ τὸν Π. ὡς συνωμότην ὄντα τοῦ Ρήγα· ἰδὼν ὅμως τὸ τρίχρον γαλλικὸν σημεῖον εἰς τὸ σκιαδιὸν του δὲν ἐτόλμησεν, ἀλλ' ἀνεφῆθη πρῶτον εἰς τὸν ρηθέντα Κόνσολον, ὅστις καὶ τὸν ἔστειλε συντροφευμένον μετὰ τὸν ὑπασπιστὴν του οὐ μόνον ἄπαξ, ἀλλ' ἐπτάκις. Τότε ὁ Κόνσολος τὸν ἐσυμβούλευσε ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν ὅσον τάχιστα, διὰ νὰ μὴ τὸν δολοφρονήσουσι τὴν νύκτα.

Ε'.—Ἐπλευσε λοιπὸν διὰ τὴν Ἐπτάνησον, ὅπου συνέζη μετὰ τοὺς ὁμογενεῖς του ὑπὸ ἐλευθέραν Διοίκησιν τῶν Γάλλων προσμένον καθ' ἐκάστην νὰ ἰδῇ τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τοῦ ἔθνους του, διὰ τὸ ὁποῖον ὠκίσθη μετὰ τοῦ ρηθέντος Ρήγα νὰ χύσῃ καὶ τὴν ὑστερινὴν φωνὴν τοῦ αἵματος του.

Σ'.—Κατὰ τὸ 1798 Ὀκτωβρίου 12 ἐστράτευσεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατὰ τῆς Πρεβέζης· ἐκεῖ εὔρεθη καὶ ὁ Π. καὶ μόλονότι ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του ν' ἀποφύγῃ τὸν προκείμενον κίνδυνον, δὲν ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐπαρατάχθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μ' ἄλλους ὀδοδείκοντα πέντε συναγωνιστὰς Ἑλλήνας, καὶ μόλις ἐξ αὐτῶν καὶ διὰ μεγάλων κινδύνων ἐσώθησαν εἰκοσιεπτὰ διαβάντες μ' ἐν πλοιάριον εἰς Ἀγίαν Μαύραν.

Ζ'.—Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1800 ἔτους ἐκινήθη πάλιν ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατὰ τοῦ Σουλίου, τότε ὁ Π. διέτριβεν εἰς Πάργαν σχολαρχῶν,

καὶ περιγράφων τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Σουλιωτῶν. Μετὰ δὲ ἕνα ἡμισυ χρόνον ἀδιακόπων πολέμων οἱ Σουλιῶται ἔλαβον μεγάλην χρεῖαν τροφῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν πολεμοφοδίων. Ὁ Π. ἰδὼν τὴν κατεπείγουσαν χρεῖαν τους, ἀφείκει κάθε μερικόν του συμφέρον, μὴ ψηφίσας τὸν κίνδυνον τῆς τόσης θαλασσοπολείας καὶ ὁδοπορίας, οὔτε τὴν τότε τῶν Ρωσσοθωμανῶν Διοικήσιν φοβηθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Παρίσια· ὅπου δούς τὰ πρὸς τὸν Ναπολέοντα (ἦν γὰρ τότε Πρωτοκόμης) γράμματα πέτυχε, ὥστε χωρὶς ἀναβολῆς ἐστάλη εἰς Πάργαν ἐν πλοῖον μὲ τροφάς, καὶ πολεμοφοδία, ὅπου ἐρχόμενοι οἱ Σουλιῶται κατὰ συνέπειαν μερικῶν νυκτῶν σὺν γυναίξί, τὰ μετεκόμιζον εἰς τὸ Σούλι, καὶ οὕτως ἀντεστάθησαν εἰς τὸν ἐχθρὸν δι' ἄλλους δύο χρόνους.

Η'. — Μετὰ 16 ἡμερῶν διατριβῆν εἰς τὰ Παρίσια ἐπέστρεψεν εἰς Λιθόρνον, ὅπου διέτριψε μῆνας ὀκτώ καὶ ἐντεῦθεν ἐπλευσε διὰ Κορφούς· ἐκεῖ τὸν ἐκατηγόρησαν ὡς Γαλλοφρονούντα, (ἦν γὰρ τότε πόλεμος τρομερὸς κατὰ τῶν Ἐλευθεροφρονούντων) καὶ ὡς αἴτιον τῆς ἀποστολῆς τῶν πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν εἰς τοὺς Σουλιώτας. Τοὺς ἀπεκρίθη, ὅτι οὔτε γαλλόφρων, οὔτε ἀγγλόφρων, οὔδὲ ῥωσσοφρων εἶναι, ἀλλ' ἑλληνόφρων, καὶ ὅστις ὠφελήσῃ τὸ ἔθνος του, ἐκείνον σέβεται, ἐκείνον λατρεύει, ἐκείνον γνωρίζει ὡς εὐεργέτην. Ὁ τότε ῥωσσοφροσύνης πληρεξούσιος τῆς Ἐπτανήσου Κόμης Γεώργιος Μοκνένιος χωρὶς νὰ τὸν ἐξετάσῃ περισσώτερον τὸ ἐδιώρισεν διὰ σκοπὸν τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου εἰς τὸ Δημόσιον σχολεῖον τῶν Κορφῶν.

Θ'. — Κατὰ τὸ 1806, ἐνῶ ἐσχολάρχει, τὸν ἐκράξεν ἀνεπίστως ὁ ῥωσσοφροσύνης Σενέβην εἰς τὸ δίκροτόν του, καὶ τὸν εἶπε τὰ ἀκόλουθα· — Ἐγὼ εἶμαι πολλὰ καλὰ πληροφορημένος διὰ τὸ ὑποκείμενόν σου, διὰ τὸν πατριωτισμὸν σου, καὶ διὰ τὴν ἀξιοτιμητά σου· ὅθεν δὲν εἶναι καιρὸς τώρα νὰ σχολαρχῆς, ἀλλὰ νὰ πολεμαρχῆς, διὰ νὰ ἐκδικήσῃς τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς πίστεώς μας, καὶ τῆς Ἑλλάδος. Λοιπὸν σοὶ δίδω βαθμὸν Μαγιόρου, καὶ νὰ λάβῃς ὑπὸ τὴν ὄνησίαν σου τέσσαρας ἑκατονταρχίας, καὶ νὰ ὑπάγῃς εἰς φύλαξιν τῆς Ἁγίας Μαύρας, τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς ἐπαπειλεῖ νὰ τὴν κυριεύσῃ.

Ι'. — Μετὰ ἕνα χρόνον ἦλθον πάλιν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν Ἐπτανήσον· ἤγουν κατὰ τὸ 1807. Ὁ περίφημος Κυβερνήτης τῆς Ἐπτανήσου Καῖσαρ Μπερτιέ ἐπῆρε τὸν Π. διὰ ὑπασπιστήν του, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀκτῶ μηνῶν τῷ ἔδωκε βαθμὸν χιλιάρχου, συγχρόνως δὲ καὶ τὴν χιλιαρχίαν του, καὶ οὕτως ἐμβῆκε πάλιν εἰς τὰ στρατιωτικά, καὶ διήρκεσεν ὄπλαρχηγῶν μέχρι τοῦ 1814, ὅτε οἱ Ἄγγλοι παρέλαβον τὴν Κέρκυραν παρὰ τῶν Γάλλων. Τὰ πρακτικά του εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα κρίνω περιττὸν νὰ σὰς

τὰ διηγηθῶ· ἐπειδὴ αἱ ῥωσσοκαὶ καὶ γαλλικαὶ ἔγγραφοι ἀποδείξουσ τῶν ἐκδουλεύσεων καὶ διαγωγῆς του, τὰς ὁποίας φέρει ἐπὶ χεῖράς του, εἶναι ἱκανοὶ μάρτυρες.

ΙΑ'. — Ἀναχωρησάντων τῶν Γάλλων ἀπὸ τὴν Ἐπτανήσον, μετὰ μῆνας ἐπτὰ ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς μὲ ὄλην του τὴν οἰκογένειαν διὰ Βαρλέταν τῆς Νεαπόλεως, ὅπου διατρίψας μῆνας δέκα καὶ ὀκτῶ ἀπέραςε πάλιν μετὰ τῆς οἰκογενείας του διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐκεῖ διέτριψε δύο σχεδὸν ἔτη, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων διέβη μόνος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δακίαν, Βασσαραβίαν καὶ Ὀδησσόν καὶ μετὰ δέκα μῆνας γύρον ἐπέστρεψε πάλιν διὰ Κωνσταντινούπολεως εἰς τὴν Σπάρτην. Μόλις ἐδῶ διέτριψε μῆνας τρεῖς καὶ ὁ βρασμὸς τῆς μελετωμένης Ἐπαναστάσεως ἦτο ἔτοιμος νὰ πετάξῃ τὴν προσωπίδα. Δι' ὅσον ἐπροσπάθησε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἐστάθη ἀδύνατος. Αἰτία, ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς Πελοποννησίους, οὐ μόνον ἀόπλους τοὺς περισσοτέρους, ἀλλὰ καὶ ἀπειροπολέμους¹. Διὸ ἐφοβεῖτο μήπως ὀρμήσουσιν συγχρόνως καὶ Τουρκαλιανοὶ εἰς βοήθειαν τῶν κατοίκων Τούρκων τῆς Πελοποννήσου, καὶ τότε ἡ Ἐπανάστασις ἐκινδύνεε νὰ σβύσῃ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐμελλε νὰ ὑποφέρῃ ἐπειτα τὸ δυστυχὲς ἔθνος μας δεινὰ ἀπαρδειγμάτιστα.

ΙΒ'. — Ἐκρίνε λοιπὸν ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον ὁ Περ. νὰ διαβῇ εἰς τὸ Σούλι διὰ ν' ἀνάψῃ δυνατώτερον τὸν πόλεμον τῶν Σουλιωτῶν μὲ τοὺς ἐκεῖ Τουρκαλιανούς, καὶ βασιλικά στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπολιόρκουν τότε τὸν Ἄλῃ πασσά, ὥστε νὰ μὴν ἔχουν εὐκαιρίαν νὰ μελετοῦν ἐκστρατεῖαν διὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ οὕτως οἱ Πελοποννησῖοι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν ἦσαν ἱκανοὶ ἐπειτα νὰ καταβάλωσι τοὺς αὐτόχθονας Τούρκους.

ΙΓ'. — Διευθύνθη λοιπὸν ὁ Π. μετὰ τῆς οἰκογενείας του διὰ θαλάσσης εἰς τὴν νῆσον Παξῶν· ἐκεῖ ἀφείκει τὴν οἰκογένειάν του, διέβη αὐτὸς διὰ νυκτὸς εἰς τὴν ἀντικρυς ξηρὰν καὶ οὕτω τῇ ἰδίᾳ νυκτὶ διαβὰς τὸν ἐχθρικὸν τόπον μὲ κίνδυνον ἔφθασε τὴν αὐγὴν εἰς τὸ Σούλι. Οἱ Σουλιῶται ἔχοντες πρὸ τῶσων χρόνων φιλίαν καὶ σχέσιν οἰκειότητος μετ' αὐτοῦ, τὸν ἐδέχθησαν μὲ ἄκραν εὐχαρίστησιν καὶ ἐλπίδα μελλόντων. Πόσον συντέλεσεν ἡ παρησία του εἰς τὰ ἐκεῖ εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Σουλίου, μὲ τὸ νὰ ἦναι πολυδιήγητα, τὰ σιωπῶ, καὶ μάλιστα, διότι θέλετε μετὰ καιρὸν τὰ μάθη ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψεν, ὅσον περὶ τῶν ἐκείσε, τόσον καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι συμβάντων.

¹ Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἐξῆς: Τοὺς δὲ Στερεολλαδίτας, ὀλιγωτάτας γνώσεις ἔχοντας περὶ τῆς Ἐταιρίας.

Ἐκρίνα μολοντοῦτο ἀναγκαῖον νὰ σὰς διηγηθῶ δύο ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα στοχάζομαι νὰ σὰς δώσωσαν ἱκανὴν εὐχαρίστησιν καὶ περιέργειαν.

ΙΔ'. — Ὅταν ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ Σουλίου Χουρσήτ πασσά συνέλαβε καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἄλῃ πασσά εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀμέσως ἔβγαλε προκήρυξιν στρατολογίας μετὰ τοῦτο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ ἐκδικήσῃ τὰς ὅσας ἀτιμίας ἐπροξένησεν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ προκήρυξις του ἔλεγεν ὅτι ἐβδόμη κοντα γρόσα δίδω εἰς τὸν κάθε στρατιώτην τὸν μῆνα, καὶ ἄλλους σκλάβους καὶ λάφυρα πάρουν εἰς Πελοπόννησον καὶ Ρούμελην, νὰ ἦναι ἰδικά των.

Εἰς διάστημα λοιπὸν ἑνὸς μηνὸς ἐσυνάχθησαν εἰς Ἰωάννινα πραγματικῶς στρατεύματα χιλιάδες τριάκοντα ἔξ. Ὅλον ἐκλεκτὸν δηλαδὴ, Γκέγκιδες, Τόσκιδες, Λιάπιδες καὶ Τζάμιδες ἔχοντες καὶ ἀρχηγούς σημαντικούς· ἀλλ' ἐνῶ ἐτοιμάζετο νὰ στρατεύσῃ, ἐπαρρησιάσθησαν ἐμπροσθέν του οἱ ὄπλαρχηγοὶ Τζάμιδες καὶ τῷ ἐπρόβουλον τὰ ἀκόλουθα·

« Ὑψηλότατε Βεζίρ! ἡμεῖς κατὰ τὴν προσκυνητὴν σου προσταγὴν εἴμεθα ἔτοιμοι μὲ τοὺς στρατιώτας μας νὰ ὑπάγωμεν ὅπου προστάξῃς καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου προφήτου μας καὶ ἁγίαν εὐχὴν τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως μας ἐλπίζομεν νὰ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς τοὺς ἀποστάτας Γκιαούριδες· σὲ παρακαλοῦμεν ὅμως νὰ βάλῃς κἀνένα καπάκι μ' αὐτοὺς τοὺς Κιαφίριδες Σουλιώτας, ἐπειδὴ εἶναι γειτόνοι μας, καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπομακρυνθῶμεν ἀπ' ἐδῶ, αὐτοὶ δύνανται ἐπειτα νὰ σκλαβώσουν τὰς γυναῖκάς μας, καὶ τὰ παιδιὰ μας, καὶ τότε τί μᾶς ὠφελούν πλέον οἱ σκλάβοι, σκλάβαις καὶ λάφυρα, τὰ ὁποῖα θέλει πάρμεν, ὅποταν χάσωμεν τὰ ἰδικὰ μας; »

ΙΕ'. — Αὐτοὶ οἱ λόγοι τῶν ὄπλαρχηγῶν Τζάμιδων ἐπροξένησαν ἀρκετὴν ἐντύπωσιν, καὶ ἐπομένως ἐνέργειαν εἰς τὸ κεφάλι τοῦ Χουρσήτ πασσά· ὅθεν εἰς τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐπεμψε πρὸς τοὺς Σουλιώτας τὴν ἀκόλουθον γραφὴν:

« Καπεταναῖοι καὶ λοιποὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι Σουλιῶται, δίκαιον εἶχετε νὰ πιάσετε τὰρματα ἐναντίον τοῦ ὑψηλοῦ Δουβλετίου ἕως τὴν σήμερον. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἰδικόν σας, ἀλλὰ τοῦ προκτόχου μου Ἰσμαὴλ πασσά, ὅστις δὲν ἠκολούθησε κατὰ τὸ βασιλικὸν φερμάνι, τὸ ὁποῖον ἔλεγεν, ὅτι ὅσοι ἐκείνοι γερεὶ Μουσουλμᾶνοι, γερεὶ ῥαγιῶδες ἐδιώχθησαν καὶ ἀρπάχθησαν τὰ ὑποστατικά των ἀπὸ τὸν Χαλίην Ἄλῃ πασσά, ὑποστατικά των ἀπὸ τὸν Χαλίην Ἄλῃ πασσά, νὰ λάβουν τὰ ὑποστατικά των, καὶ νὰ κινήσουν τὰρματὰ των ἐναντίον του διὰ νὰ τὸν ἐξολοθρεύσουν. Ὁ Ἰσμαὴλ πασσάς λοιπὸν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους ἐπροσπάθησε καὶ ἐνεργήθη τὸ βασι-

λικὸν φερμάνι, εἰς ἐσᾶς ὅμως ἔχι μόνον πατρίδα καὶ ὑποστατικά δὲν σὰς ἔδωκεν, ἀλλ' ἐσυνήργησε πρὸς τοὺς τοὺς νὰ σὰς χάσῃ καὶ ὅλους, καθὼς μὲ βεβαιότητα ἐπληροφόρηθη περὶ τοῦτου. Ὅθεν ἐσεῖς, διὰ νὰ ἀπολαύσῃτε τὴν ἡγαπημένην πατρίδα σας καὶ ὑποστατικά σας, ἐβιασθήκατε νὰ συμμαχήσῃτε μὲ τὸν πρῶτον ἄσπονδον ἐχθρὸν σας Ἄλῃ πασσά. Δι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν αἰτίαν τὸν ὑψηλὸν Δουβλέτι, ἔχι μόνον δὲν σὰς ἔχει εἰς τὸ γαζέπι του (ὀργὴν του), ἀλλὰ σὰς δίδει δι' ἐμοῦ καὶ τὸ ῥάι (τὴν ἄφρασιν) διὰ πάντα, σὰς συγχωρῶ νὰ ἐξουσιάζετε τὸν τόπον σας καὶ τὰ ὑποστατικά σας, καθὼς καὶ πρῶτα· νὰ ζῆτε μὲ τὰ ἴδια προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐχάριστετε καὶ ἐξ ἀρχῆς χωρὶς νὰ εἴμπορῃ κἀνένας γείτονας νὰ σὰς ἐνοχλήσῃ· καὶ ἀνίσως ἔχετε σκοπὸν νὰ μοῦ ζητήσετε καὶ ἄλλα πράγματα, ὅπου νὰ σὰς κάμουν χρεῖαν, στείλετέ μοι ἐδῶ δύο τρεῖς καπεταναῖους μὲ γράμματά σας διὰ νὰ στερεώσωμεν τὴν εἰρήνην καὶ ἀμνηστίαν, καθὼς σὰς προεῖπα, καὶ νὰ σὰς δώσω καὶ ὅ,τι ἄλλο ζητεῖτε· μόνον νὰ τοὺς στείλετε τὸ γρηγορώτερον, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ βιάζομαι νὰ κινήσω μὲ τὰ στρατεύματα, διὰ νὰ ὑπάγω ἐκεῖ ὅπου εἶμαι προσταγμένος ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν Δουβλέτι μου — καὶ ὑγεία 5 Μαΐου 1822. Ἰωάννινα.

Ὁ Σερκακέρης καὶ πληρεξούσιος ὅλων τῶν κατὰ τὴν Ρούμελην Ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, Βεζίρ Χουρσήτ πασσάς.

ΙΣ'. — Λαθόντες καὶ ἀναγνόντες ταύτην τὴν ἐπιστολὴν οἱ Σουλιῶται, ἐσυσκέπτοντο τὸ πρακτικόν, ἦσαν δὲ πάντες ἀμφιροπέεις· τότε ὁ Π. ἐκφώνησε πρὸς αὐτοὺς τὰ ἀκόλουθα·

« Σὰς ἐρωτῶ, ἀδελφοὶ Σουλιῶται, ὁ πόλεμος τὸν ὁποῖον κἀμετε μερικὸς εἶναι ἡ ἐθνικὸς; ἐὰν τὸ πρῶτον, ἴσως ἤθελε σὰς ὠφελήσῃ εἰς τοῦτο μόνον, διὰ νὰ ξεκουρασθῆτε πρὸς καιρὸν ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ νὰ περιλάβετε τὰ ὑποστατικά σας νὰ τὰ καλλιεργήσῃτε καὶ συναζετε τοὺς καρπούς των· ἐὰν δὲ τὸ δεύτερον, πόσον καιρὸν ἐλπίζετε νὰ σταθῆτε ἡσυχιοὶ, καὶ πόσοι ζωντανοὶ; ἐσεῖς εἰξεύρετε πολλὰ καλὰ, ὅτι ὁ Χουρσήτ πασσάς ὑπάγει μὲ τόσα στρατεύματα ν' ἀφανίσῃ τὸν Μορέαν καὶ Ρούμελην, καὶ ἐπειτα ἐλπίζετε νὰ ἀφήσῃ ἐσᾶς ζωντανούς διὰ σπύρον; δὲν καταλαμβάνετε ὅτι τὰ γράμματά του εἶναι μία φανερὰ ἀπάτη διὰ νὰ σὰς ἀποκοιμίσῃ; δὲν ἐνθυμείσθε κἀν τὴν προχθεσινὴν ὀμιλίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ Τζάμιδες πρὸς αὐτὸν δι' ἐσᾶς; καὶ ὅταν ἐσεῖς ἀδιαφορήσετε εἰς τοῦτο, δὲν εἶναι μία πασιφανὴς προδοσία πρὸς τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον σὰς νομίζει ὡς προπύργιον του; καὶ ὅταν μετὰ τὸν ἄλεθρον τῆς Πελοποννήσου καὶ Ρούμελης ὀρμήσῃ ἡ Τουρκία

κατεπάνω σας, ποιος τότε από τους όμογενείς θέλει μείνει πλέον να σας βοηθήσει; ή ποιος από όσους απόφύγουν τον τρομερόν θάνατον δὲν ήθελε παρακαλέσει τὸν Θεὸν νὰ χαθήτε ὅσον τάχιστα, ὡς προδῶται τόσων χιλιάδων ψυχῶν; καὶ τί λέγω ψυχῶν, καὶ ὄχι ὅλου τοῦ ἔθνους; Τέτοιον τρομερόν καὶ θεανθρώπομίσητον ὄνομα μακρὰν, μακρὰν ἀπ' ἐσᾶς τοὺς ἥρωας Σουλιώτας, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναμφιβόλως ἡ ἱστορία θέλει ὑψώσει πολὺ περισσότερον ἀπ' ἐκεῖνα τῶν πατέρων σας».

ΙΖ'. — Ταῦτα καὶ ἄλλα πλειότερα εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς ὁ Π. τοὺς ἔκαμε νὰ γνωρίσουν τὴν ἀπάτην καὶ τὸ συμφέρον τους. Ὅθεν τὸν ἐπαρεκάλεσαν νὰ κάμῃ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ γράμματος, ἡ ὁποία καὶ ἔγεινεν ὡς ἀκολούθως.

« Ὑψηλότατε Βεζύρ Χουρσήτ πασᾶ, σὲ προσκυνούμεν· τὸ ὑψηλὸν σου μπουγιουρδὶ ἐλάβωμεν καὶ ἐκαταλάβαμεν τὰ ὅσα μᾶς γράφεις. Εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, ὅτι ἐγνωρίσατε καθαρὰ τὰ ὅσα ἄδικα μᾶς ἠκολούθησαν ἀπὸ τὸν προκάτοχόν σας Ἰσμαήλ πασᾶ, ὥστε καὶ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν παρακινεῖσθε νὰ μᾶς δώσητε καὶ τὴν συγχώρησιν ἐκ μέρους τοῦ κραταιοτάτου Σουλτάνου καὶ τὴν εἰρήνην διὰ νὰ ζήσωμεν ὡς καὶ πρότερον μὲ τὰ ὑποστατικά μᾶς καὶ προνόμια. Ὑψηλότατε Βεζύρ· κάθε ἄνθρωπος ἀγαπᾷ φυσικὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι στερεὰ καὶ σωτήρια καὶ τὰ δύο καὶ ὄχι προσωρινὰ καὶ ὀλεθρία. Διότι τὰ κινήματά σας δὲν μᾶς ἀσφαλιζοῦν τὴν προβαλλομένην ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην ὡς στερεὰ καὶ σωτήρια πράγματα.

» Ὑψηλότατε Βεζύρ· μὴν ἀκούετε αὐτοὺς τοὺς φράγκους, οἱ ὁποῖοι σᾶς λέγουν ὅτι ὁ ῥαγιάς ἐσήκωσε κεφάλι. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καθὼς αὐτοὶ σᾶς τὸ παρασταίνουν, ἀλλὰ τρέχει κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

» Ὅποταν τὸ ὑψηλὸν Δουβλέτι ὠργίσθη τὸν Ἄλῃ πασᾶν διὰ τὰς κακὰς του πράξεις, αὐτὸς διὰ νὰποφύγῃ ἢ τοῦλάχιστον σμικρὴν τὴν κατ' αὐτοῦ βασιλικὴν ὀργήν, ἐπεμψεν ἀποστόλους εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἰς τὸν Μορέαν καὶ Ρούμελην διὰ νὰ κηρύξουν ὅτι τὸ Δουβλέτι ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ σπαθὶ εἰς τὸν ῥαγιάν καὶ ὅτι ἂν θέλουν τὴν ζωὴν τους νὰ πιάσουν ὅλοι τὰ ὄπλα νὰ διαφεντευθοῦν, καὶ αὐτὸς θέλει τοὺς εἶναι βοηθός. Ἐδῶ ἡ πανουργία του ἐβοηθήθη ἀπὸ τὴν περίστασιν, ἐπειδὴ τὰ σύγχρονα κινήματα τῶν πολυαριθμῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἔκαμαν τοὺς ῥαγιάδες νὰ πιστεύσουν τοὺς λόγους τῶν ἀποστόλων τοῦ Ἄλῃ πασᾶ καὶ οὕτως ἐπίασαν τὰ ἄρματα διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὸν ἑαυτὸν τους, τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ παιδιὰ των. Ἰδοὺ λοιπὸν ὅπου ἔπαθον καὶ αὐτοί, καθὼς καὶ ἡμεῖς, ἀγκαλὰ διαφορετικόν τὸ συμβεβηκός, ὅμως σύμφωνον κατὰ

τὸ νόημα μὲ τὸ ἰδικόν μας. Ὅθεν εἶναι δίκαιον νὰ δώσητε καὶ εἰς αὐτοὺς ἐκ μέρους τοῦ κραταιοτάτου Σουλτάνου τὴν συγχώρησιν, εἰρήνην καὶ ἀμνηστίαν, χωρὶς νὰ κινήθητε κατ' αὐτῶν μὲ τὰ στρατεύματα. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι πρῶτοι λάβουν αὐτά, τότε καὶ ἡμεῖς τὰ δεχόμεθα ὡς δεῦτεροι, ἐπειδὴ πρῶτοι ἐκεῖνοι ἠπατήθησαν ἀπὸ τὸν Ἄλῃ πασᾶν. Ἄν λοιπὸν τὸ πρᾶγμα γίνῃ οὕτως ὡς γράφωμεν, καὶ ὡς εἶναι δίκαιον, τότε καὶ ἡμεῖς εἴμεθα σύμφωνοι καὶ εἰς ὅσα μᾶς προβάλλετε· ἀλλέως, προκρίνομεν μυριάκις νὰποθάνωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν, παρὰ ν' ἀμαυρώσωμεν τὸ ὄνομά μας εἰς τὸ τέλος μὲ τὸ αἰώνιον ὄνειδος τῆς προδοσίας.

Ταῦτα καὶ σᾶς προσκυνούμεν

Ἡ Μαῖου 1822. Σουλ.

Ὅλοι οἱ Σουλιῶται μεγάλοι καὶ μικροί.

ΤΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ¹

Καὶ εἰς τοῦτο δὲν πταίει ὁ κανονισμός, ὅστις ὀρίζει ὅτι «δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ προγράμματος διὰ τὸ κατώτατον τμήμα· τὰ παιδιὰ ἐν τούτῳ πρέπει νὰ παίζωσι, ν' ἀκούωσι τὰ ἄλλα ἄδοντα καὶ νὰ σύρωσι γραμμὰς ἐπὶ τοῦ ἀθαικίου, νὰ παρατηρῶσιν εἰκόνας καὶ νὰ παίζωσι μὲ ἀντικείμενα διδόμενα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν». Παρὰ ταῦτα τί βλέπει τις εἰς σχολεῖα τοῦ κατωτάτου τμήματος καὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐτι τούτου — διότι σχεδὸν οὐδεμίαν τηρεῖται διάκρισιν μεταξύ αὐτῶν!

Πρῶτον, διὰ τὰ παιδιὰ εἰσέρχονται ἄδοντα. Ἄλλὰ τὰ ἡλικίας δύο μέχρι τεσσάρων ἐτῶν παιδιὰ δὲν δύναται ἀληθῶς νὰ ἄδωσιν, ἂν καὶ φαίνονται ὅτι τοῦτο κάμνουν, δὲν δύναται νὰ παρακολουθήσουν ἀρμονίαν τινά, διότι δὲν γνωρίζουν ἀκόμη νὰ ἀκούουν· προσέτι δὲ οὐδὲ τὰς λέξεις ἀκόμη τοῦ ἔσματος γνωρίζουν. Ὅστε τί ἄλλο πρέπει νὰ περιμένῃ τις ἢ κακοφωνίαν, ἡ δὲ κακοφωνία βλάπτει τὴν ἀκουστικὴν τοῦ ὠτός αὐτῶν μόρφωσιν.

Ἀπαγορεύω λοιπὸν τὸ ἔσμα; Οὐχί βεβαίως, ἀφοῦ τὸ ἔσμα εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς χαρᾶς· νομιζῶ μόνον ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναγκάζονται νὰ ἄδωσιν, ἀλλὰ νὰ ἀκούωσι πολλὰ ἔσματα, τὰ τῶν μεγαλητέρων συντρόφων των, τὰ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἂν εἶναι δυνατόν, τὰ τῆς παιδαγωγοῦ, καὶ ν' ἀφίνωνται ἐλευθέρως νὰ τερετίζουν, καθ' ὃν καιρὸν παίζουσι ἢ σύρουν γραμμὰς ἢ κάμνουν τὰς πρώτας ἀποπειράς εἰς τὴν χειροτεχνίαν. Οὕτω τὸ οὖς αὐτῶν θὰ μορφωθῇ καὶ, ἐν τῷ ἀνωτέρῳ τμήματι, τῷ τῶν

¹ Τέλος· ἴδε σελ. 28.

τετραετῶν μέχρις ἐξαετῶν παιδίων, θὰ δυναθῶν νὰ διδαχθοῦν τὸ ἔσμα.

Τί ἄλλο γίνεται εἰς τὰς μητρικὰς σχολὰς; Ἀσκήσεις γλωσσικαὶ καὶ νοητικαί. Ἄλλ' ἀσκήσεις τοιαῦται ἐν κοινῷ, ἄνευ ἀντικειμένων ἀνὰ χεῖρας, αἵτινες σταυροῦνται ἐπὶ τοῦ στήθους, εἶνε τι οἰκτρὸν. Ἀφοῦ τὰ παιδιὰ εἴπωσι τὴν φράσιν «τὸ πρόβατον σκεπάζεται ἀπὸ ἔριον», ἡ διδασκαλὸς των προσθέτει, «εἰξεύρετε πολὺ καλά, παιδιὰ μου, τί εἶνε τὸ ἔριον· τὸ φόρεμά σας, ὁ σκουφός σας εἶνε κατεσκευασμένον ἀπὸ ἔριον· τὸ ἔριον αὐτὸ μᾶς δίδει τὸ πρόβατον· τὸ πρόβατον μᾶς δίδει καὶ τὸ κρέας».

Ἐὰν τοῖς ἔλεγεν ὅτι ὁ ἵππος οἶδει τὸ ἔριον, θὰ τὸ ἐπίστευον ὄχι ὀλιγώτερον, ὡς θὰ ἐπίστευον καὶ ἂν τοῖς ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔριον θερίζεται εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἄν ὅμως εἶχον ἤδη ἴδῃ πρόβατα καὶ εἶχον ἐγγίσῃ μὲ τὰς χεῖράς των τὸ ἔριόν του, θὰ ἐνόουν ἴσως ἄνευ ἐξηγήσεως ὅτι μὲ τὸ ἔριον αὐτὸ δύναται νὰ κατασκευασθοῦν φόρεματα. Ἄλλὰ τώρα εἴσθε βέβαιοι ὅτι τὰ παιδιὰ εἶδον πρόβατα; Ἦκουον ἐν Παρισίοις πρό τινος καιροῦ διδασκάλισσαν διδάσκουσαν περὶ τοῦ προβάτου· ἡ διδασκαλία καθ' ἑαυτὴν δὲν ἦτο κακὴ, παρετήρησα ὅμως ὅτι τὰ παιδιὰ οὐδὲν ἐνδιαφέρον ἐνδείκνυσαν. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν διδασκαλίαν, ἠρώτησα τὰ παιδιὰ, «ποῖον ἀπὸ σᾶς εἶδε πρόβατα;» ἐν δὲ μόνον μοὶ ἀπεκρίθη, «ἐγὼ εἶδα εἰς τὸ σφαγεῖον, ὁ πατέρας μου τὰ σφάζει». Καὶ ἦτο τὸ μόνον ἐξ ὅλων ἰδόν, διότι τὰ πρόβατα δὲν περιφέρονται εἰς τοὺς δρόμους τῶν πόλεων, ἰδίως τῶν μεγάλων, ὁ μὴ ἰδὼν δὲ αὐτὰ βεβαίως δὲν ἔχει καὶ ἐνδιαφέρον περὶ αὐτῶν. Πρέπει λοιπὸν αἱ τοιαῦται ἀσκήσεις νὰ γίνωνται ἐπὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἤδη τὰ παιδιὰ εἶδον, ἄλλως δαπανᾶται ἐπὶ ματαίῳ ὁ χρόνος σας καὶ ὁ χρόνος τοῦ παιδίου.

Ἄλλη ἀσχολία, κακῶς διακρινόμενη τῆς περὶ τῆς ἄρτι ὁ λόγος, εἶναι ἡ Πραγματογνωσία. Τί δὲ δύναται ἡ Πραγματογνωσία διὰ παιδίων ἡλικίας 2—4 ἐτῶν εἰμὴ τοιοῦτόν τι· «τοῦτο εἶνε ποτήριον, ἐντὸς εἶνε νερόν, πρόσεχε, τὸ ποτήριον σπάει· τοῦτο εἶνε ζάχαρη, φάγε, εἶνε καλὴ, νὰ μὴ τρώγῃς πολλήν, σὲ βλάπτει κλ.».

Διὰ τὸ μικρὰ ταῦτα παιδιὰ, ὡς ἀκόμη καὶ διὰ τὰ μεγαλητέρα, ἡ πραγματογνωσία ὠφελεῖ μόνον, ἂν δὲν λαμβάνῃ τύπον μαθήματος, ἂν παρέχῃ ὁρατὰ καὶ ἄπτα τὰ ἀντικείμενα ἐν πάσῃ τυχούσῃ εὐκαιρίᾳ. Ἡ χρησιμότης λοιπὸν αὐτῆς πρέπει νὰ μετρηθῇ: οὐχί κατὰ τὸ πλῆθος τῶν παρεχομένων γνώσεων, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν προσφερομένων ὁρατῶν καὶ ἄπτῶν ἀντικειμένων. «Παιδιὰ, λέγει ἡ διδασκάλισσα εἰς μικρὰ παιδιὰ, τώρα θὰ κάμωμεν Πραγματογνωσίαν»· καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν ἐδείκνυσον εὐχαρίστησιν, «τὸ μάθημα θὰ διαρκέῃ πολὺ ὀλίγον,

θὰ ἴδετε. Παιδιὰ, βγάλτε τὰ μανδύλια σας (ἐξ 80 παιδίων μόνον τὰ τέσσαρα εἶχον)· τώρα ποῦ ἐδείξατε τὰ μανδύλια σας, θὰ σᾶς εἴπω ἀπὸ ποῦ γίνονται. . . Γίνονται ἀπὸ ἓνα κόκκινον, τὸν ὁποῖον σπείρουν, αὐτὸς φυτρώνει, ἔπειτα τὸν κόπτουν, τὸν κλώθουν καὶ τὸν ὑφαίνουν». Ἐπειτα στρεφόμενη πρὸς ἐμέ, «βλέπετε, κυρία, πόσον σύντομα ἐτελείωσα;».

Ὅ! δυστυχῶς δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ κακὸν ἦτο μεγαλητέρον. Μὴ πιστεύετε λοιπὸν ὅτι τὰ συντομώτερα εἶνε καὶ τὰ καλητέρον ἐννοούμενα· εἶνε προτιμότερον νὰ ἐκτείνεται τις ὀλίγον περισσότερον καὶ νὰ ἐννοηθῇ ἡ συντομείων τὰ πράγματα νὰ καθιστᾷ αὐτὰ δυσνόητα. Περισσότερον δὲ θὰ ἐκτείνει τις τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν διηγουμένων θὰ ἐκτενὲς παραμύθιον τῆς ὠραίας Βασιλοπούλας παρ' ὅσον κινεῖ διὰ τοιοῦτου βραχέος καὶ ταπεινοῦ μαθήματος.

Τὰ δὲ παραμύθια; σχεδὸν ἐξωρίστησαν, αὐτὰ δὲ αἱ διδασκάλισσαι σχεδὸν πᾶσαι τὰ ἀγνοοῦσιν! Ἀντικατεστάθησαν διὰ τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας καὶ τὰ νήπια ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα φράσεις φιλοπατρίας· τούτο εἶνε καθαρὸν ἐγκλημα!

Ἰνα πάλιν ἐκ τῶν πραγμάτων οἱ λόγοι, ἀναφέρω τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Εἰς ἓν νηπιαγωγεῖον τῶν Παρισίων γίνεται διδασκαλία περὶ τῶν Γαλατῶν· ἀκούω, παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν μου ἀγανάκτησιν, τέλος δὲ ἐρωτῶ· «Καὶ ποῦ ἦσαν αὐτοὶ οἱ Γαλάται, ἦσαν μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ἐδῶ; — Πολὺ μακρὰν, κυρία». (Ἐννοεῖται ὅτι ὅταν διηγηθῆται τις εἰς παιδιὰ πράγματα τόσον παράδοξα, ταῦτα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συμβαίνουσι πλησίον). «Καὶ τί ἔκαμον; — Ἐκοπτον ἰξόν. — Πάντοτε ἰξόν ἔκοπτον; — Μάλιστα. — Ἄλλὰ, μικρὲ μου, ἂν ὁ πατέρας σου ἔκοπτεν ὀλὸν ἰξόν, τί θὰ ἔτρωγες σὺ;» Τὸ παιδίον μὲ παρετήρησε μὲ ἀπορίαν καὶ ἐφαίνετο ὅτι σκέπτεται· ἔπειτα ἠρώτησα· «τί λοιπὸν ἔτρωγον οἱ Γαλάται; — Κρέας ὀμόν, λύκους».

Ἰδοὺ λοιπὸν τὸ ἀποτέλεσμα ἐνός μαθήματος ἱστορίας, καίπερ ἄλλως καλῶς διεξαχθέντος: «Οἱ Γαλάται κατόκουν εἰς τόπον πολὺ μακροσμένον τοῦ ἰδικοῦ μας, διήρχοντο τὸν χρόνον κόπτοντες ἰξόν, ἔτρωγον κρέας ὀμόν καὶ λύκους». Θὰ ἐπροτίμων βεβαίως ἀντὶ τούτων νὰ διδαχθῇ εἰς τὰ παιδιὰ, πῶς ζοῦν οἱ μύρμηκες, αἱ μέλισσαι, τὰ πτηνά.

Ἄλλο παράδειγμα. Εἰς γνωστὸς μου ἐπιθεωρητῆς δημοτικῶν σχολείων μοὶ ἔλεγεν: «Εἴσθε πάρα πολὺ ἀυστηρὰ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Γαλλίας· ἐγὼ τοῦλάχιστον εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἂν ἡ διδασκάλισσα εἶνε εὐφυής, διηγηθῆται καλῶς καὶ ἐμβάλλῃ ζωὴν καὶ αἴσθημα εἰς τὴν διήγησίν της, τὰ παιδιὰ θὰ αἰσθηθῶσιν ἐνδιαφέρον καὶ κατ' ἑαυτοὺς εἰς αὐτά».

Ἐκαστος ἡμῶν ἐνέμεινεν εἰς τὴν γνώμην του.

Ὁ φίλος μου οὗτος ἔχει φίλτατα τέκνα, τὰ ὅποια κατὰ ὀραίαν συνήθειαν ἔρχονται καθ' ἐκάστην πρωΐαν εἰς τὴν κλίνην τοῦ πατρὸς των, ἵνα τοῖς διηγηθῆ διαφόρους ἱστορίας, ἰδίως ζῶων, μάλιστα γνωστών, ἐκείνων, τὰ ὅποια βλέπουν ἐπισκεπτόμενα τὰς Κυριακάς ἐν κτήμα.

Τὴν μεθεπομένην τῆς συζητήσεώς μας πρὸς δοκιμὴν διηγήθη εἰς αὐτὰ ὁ πατὴρ των τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰωάννας Ἄρκ, τὸ δὲ μεγαλύτερον, πενταετὲς παιδίον, ἐφαινετο ὅτι εἶχε τόσον ἐνδιαφέρον, ὥστε ὁ ἀντίπαλός μου ἐπίστευεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁρθότητα τῆς γνώμης του. Ἀφοῦ ἐτελείωσε τὴν διήγησιν καὶ ἡ ἡρώϊς ἦτο πλέον σκελετὸς λευκὸς ἐκ τῶν φλογῶν, «Ἐ, τώρα, ἀνέκραξε τὸ παιδίον, τὰ πρόβατά της τί ἔγειναν;»

Οὕτως ὁ φίλος μου κατεπίσθη περὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου. Ὅ,τι εἶχεν ἐκλάβῃ ὡς προσοχὴν, ἦτο ἀπλῶς ἐνδιαφέρον καὶ μέριμνα περὶ τῶν προβάτων τῆς Ἰωάννας, τὰ ὅποια ἐφύλαττε τὸ παιδίον, καθ' ὃν χρόνον ἐξειλίσσεται ἡ ἡρωϊκὴ αὐτῆς ἱστορία.

Ἄλλο μᾶθημα ἀναγραφόμενον ἐν τῷ ὄρωλογίῳ εἶνε ἡ Ἀνάγνωσις. Τὰ δυστυχῆ μικρὰ διδάσκονται ἀνάγνωσιν, ἐνῶ δὲν γνωρίζουν ἀκόμη νὰ ὀμιλοῦν, καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐννοίας ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ των! ὅπως παραλογισμοί, νὰ διδάσκηται ἡ γραπτὴ γλῶσσα, πρὶν τὸ παιδίον μάθῃ τὴν ὀμιλουμένην! Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὡς ἐκ θαύματος τριετὲς τι παιδίον ἐνεκα θαυμασίας ιδιότητος τῆς μνήμης του κατορθοῖ ν' ἀναγινώσκη, νὰ διακρίνῃ δηλαδὴ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ χάρτου μαύρους χαρακτῆρας, τίνα ἀξίαν ἔχουσιν αἱ λέξεις διὰ τὸ κενὸν ἐννοιῶν πνευμά του;

Κατ' ἀρχὴν τὸ πρᾶγμα εἶνε τόσον παράλογον, ὥστε οὐδεμίαν ἀνάγκη νὰ συζητήτω περὶ τῆς κρατούσης μεθόδου τῆς ἀναγνώσεως· ἄλλως δὲ θὰ ἐπανελάβανον ὅ,τι μυριάκις περὶ τούτου ἔγραψα.

Λέγω λοιπὸν μόνον, μὴ διδάσκατε, φέρετε τὸ παιδίον εἰς θέσιν ν' ἀναπτύσσεται μόνον, πείσθητε ὅτι ἀφ' αὐτοῦ θὰ μάθῃ καὶ διὰ τῶν συντρόφων του.

Φίλος μου τις εἶνε πατὴρ πολλῶν τέκνων, ὧν ἐν ἐνεκα σπασμῶν ἔμεινε σχεδὸν ἄλαλον· εἰς ἡλικίαν πέντε ἐτῶν δὲν ἔλεγεν οὐδὲ λέξιν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγεννήθη νέος ἀδελφός, ὅτε δὲ οὗτος ἤρχισε νὰ ψελλίξῃ, ἤρχισε μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ ἄφωνος, καὶ οὕτως ἔμαθεν ὅλως φυσικῶς παρὰ τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ του ὅ,τι δὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ παρὰ τῆς μητρὸς του, ἥτις παρ' ὅλην τὴν εὐφυΐαν καὶ ἀφοσίωσιν τῆς δὲν εἶχε κατορθώσῃ νὰ κατέλθῃ ἐντελῶς μέχρις αὐτοῦ, σήμερον δὲ μαθητεύει εἰς ἐν Λύκειον.

Ἀφετε τὰ παιδιά νὰ ζῶσιν, ἀναμιγνύεσθε

ὀλίγον καὶ μετὰ περισκέψεως, μόνον ἵνα διαφωτίσητε ὅ,τι γνωρίζουσιν, οὐχὶ δὲ ἵνα εἰσαγάγητε εἰς τὸ πνευμά των γνώσεις, τὰς ὁποίας δὲν χρειάζονται· προσπαθήσατε νὰ κατανοήσητε τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν καὶ μὴ πλησιάζετε αὐτὰ μετὰ ἰδέας ἐκ τῶν προτέρων, πείσθητε τέλος, ἵνα καὶ πάλιν ἐπαναλάβω, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν παρέχετε εἰς αὐτὰ ἐννοίας, ματαιοπονεῖτε παρέχοντες λέξεις.

Ἡ ἀπόκτησις ἐννοιῶν θὰ προσδώσῃ εἰς τὰ παιδιά καὶ φαντασίαν, ἥτις εἰς τοὺς τροφίμους τῶν νηπιαγωγείων λείπει παντελῶς· διότι ἡ φαντασία παρὰ τῷ παιδί συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀναπλάττῃ τὰ ἤδη προσπεσόντα εἰς τὴν ἀντίληψιν του, ἀπεδείξαμεν δὲ ἤδη ὅτι ἐν τῷ σχολεῖν τὸ παιδίον σχεδὸν οὐδὲν, ἰδίως πραγματικόν, βλέπει.

Πρὸ τίνος χρόνου εὐρισκόμεν μετὰ τὴν ἐγγονὴν μου εἰς ἐν δωμάτιον τῆς ἐν Παρισίοις κατοικίας μου· αὕτη ἔμενεν εἰς μίαν γωνίαν ὀρθὴ καὶ ἀκίνητος. Αἰφνης ὀμιλεῖ καθ' ἑαυτήν, «τρέχει, τρέχει», λέγει· ἐγὼ ἀπέσχον τοῦ νὰ τὴν ἐρωτήσω, τί λέγει· εὐθὺς ἀμέσως, «ἐγέμισε», λέγει, καὶ κύπτει, λαμβάνει ἕνα κᾶδον φανταστικόν, τὸν ὅποιον μετὰ δυσκολίαν σηκώνει ὡς πολὺ βαρύν, ἀπλώνει κάτωθεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα διὰ νὰ μὴ πέσῃ νερόν ἐπὶ τοῦ τάπητος τοῦ δωματίου, πηγαίνει εἰς τὴν γωνίαν καὶ θέτει εἰς ἐνέργειαν τὴν λεοσίβαν. Ποία δὲ ἦτο ἡ ἐξήγησις; Εἶχεν ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς ἐξοχῆς, ὅπου εἶχεν ἴδῃ νὰ κάμνουν τὴν λεοσίβαν.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον παράδειγμα σχετικὸν πρὸς τὴν γένεσιν τῆς φαντασίας· περιοδεύουσα ὡς ἐπιθεωρήτρια παρεκαθήμεν εἰς γεῦμα παρὰ φιλικῆς οἰκογενείας. Τὸ μικρότερον, πενταετὲς παιδίον, βαρυνθὲν νὰ μένῃ φρόνιμον εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπῆγεν εἰς τὴν γωνίαν ὅπου ἦτο ἀμάξιον μετὰ κούκλας· ἀφαίρει αὐτὰς καὶ τὰ προσκεφάλαια καὶ στρώνει ἐπιμελῶς μίαν ἐφημερίδα, ἔπειτα θέτει πάλιν τὰ προσκέφαλα. Τί εἶχε συμβῆ; Τὴν προτεραίαν ἡ μάμμη τῆς εἶχε παρασκευάσῃ τὸ κιβώτιον τοῦ ταξιδίου καὶ, πρὶν θέσῃ ἐντὸς τὰ πράγματα, ἔστρωσεν ἐφημερίδας.

Καίτοι κινδυνεύω νὰ πέσω εἰς ὑπερβολὴν, ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν ὅτι, ἵνα τὸ παιδίον ἔχῃ φαντασίαν, πρέπει νὰ βλέπῃ αὐτὰ τὰ πράγματα, αὐτὴν τὴν ζωὴν.

Ὀλίγα ἔτι θὰ προσθέσω περὶ τοῦ συστήματος τῶν ἀμοιβῶν. Ὡς τοιαῦτα παρέχονται καλοὶ βαθμοί, εἰκόνες, σταυροὶ τιμητικοί· ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν δὲν ἐπιδοκιμάζω τὰ τοιαῦτα, θὰ ἐπιθύμουν τοῦλάχιστον νὰ ἀπενέμοντο μετὰ πλείονα σκέψιν. Ὑμεῖς ἀμείβετε ὅ,τι δὲν εἶνε ἄξιον ἀμοιβῆς, δὲν ἀμείβετε τὴν προσπάθειαν πρὸς ἀρετὴν. Τὰ παιδιά μετὰ πολλὴν δυσκολίαν διατηροῦσιν ἑαυτὰ καθαρὰ, μετὰ πολλὴν ὡσαύτως δυσκολίαν παρέχουν μέρος τῶν παιγνιδίων των εἰς τοὺς

συντρόφους των, πολλὰ εἶνε ἐπιρρεπῆ εἰς τὸ νὰ καταγγέλλωσι τὰ ἄλλα, τινὰ δυσκόλως λέγουσι τὴν ἀλήθειαν· τὰ κατορθώνοντα λοιπὸν νὰ διατηρῶνται καθαρὰ, νὰ εἶνε ἐλευθέρια, νὰ μὴ καταγγέλλωσι, ν' ἀγαπῶσι τὴν ἀλήθειαν, ταῦτα πρέπει ν' ἀμείβωνται. Ἄλλ' ὅμως ποῖα πράγματι ἀμείβωνται εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα; Ὅποιον δῆποτε παιδίον καὶ ἂν ἐρωτήσητε διατί ἔλαβε τὴν ἀμοιβήν, θὰ σᾶς ἀπαντήσῃ, «διότι ἐκάθισα φρόνιμα, μετὰ τὰ χέρια εἰς τὸ στήθος», τὸ δ' ἔτι χειρότερον, οἱ γονεῖς ἀπὸ τίνος χρόνου ζητοῦν τὸν τιμητικὸν σταυρόν, ὅστις θὰ ἐπιφέρῃ ἀνάλογον δῶρον τοῦ θεοῦ ἢ θὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν ἐνδυμασίαν! Ἀνατροφή διάστροφος, ἐξαχρειωτική!

Ἐν κεφαλαίῳ.

Τὸ παιδίον δὲν ἐγεννήθη διὰ τὴν ἐν τῷ σχολεῖν ἀνατροφήν.

Ἡ ἐξω τοῦ οἴκου ἀνατροφή στερεῖ αὐτῷ τὰς τιμιωτάτας συνθήκας τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ παρέχει τεχνητὴν μόρφωσιν.

Τὸ νηπιαγωγεῖον ὀφείλει ν' ἀποζημιώσῃ αὐτὸ διὰ τὴν ζημίαν ταύτην καὶ τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως· διότι ἀμφότεραι ἐξω τῆς οἰκογενείας παραβλάπτονται.

Πρὸς τοῦτο αἱ διδασκάλισσαι ὀφείλουν νὰ μετριάξουν τὰ ἐλαττώματα τοῦ σχολείου διὰ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ὀρθῆς σκέψεως, τῆς ἀγάπης τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου καὶ δι' εἰδικῶν μελετῶν, ἰδίως ψυχολογικῶν· διότι βεβαίως ἡ καλὴ θέλησις μόνη δὲν ἀρκεῖ. . .

Ἡ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΕΝ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ ΤΗΣ Μ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Ἀπὸ τίνων ἐτῶν ἡ διδασκαλία ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἰδίως τοῖς ὑποδεεστέροις (Ἑλληνικοῖς) ἤρξατο βελτιουμένη, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅτι ὅλως μετεβλήθη, πρὸς τοῦτο συνετέλεσαν μάλιστα μὲν αἱ τοῦ Ὑπουργείου ὁδηγίαι ἐπὶ τῆς διδασκαλίας θρησκευτικῶν καὶ ἀρχαίων ἑλληνικῶν, οὐ σμικρὸν δὲ καὶ τὰ θερινὰ μαθήματα, ἅτινα, ἂν μὴ τι ἄλλο προσεπόρισαν μαθήματα, εἰς ταῦτα, πάντως ὅμως ἐγένετο ἡ προσελθούσιν εἰς ταῦτα, πάντως ὅμως ἐγένετο αὐτοῖς αἷτια τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῶν διαφορῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων καὶ ὀδηγῶν, ἀφ' ὧν, τῶν παιδαγωγικῶν κανόνων γενομένων καὶ τὰ μελετηθέντα διὰ συζητήσεων καὶ παρατηρήσεων ἐμπεδῶσαντες, ἤντησαν πολλὰ διδακτικά ἐφόδια.

Οὐσιώδης, καθ' ἡμᾶς, διαφορὰ τῆς παλαιότερας καὶ νεωτέρας διδασκαλίας εἶναι ὅτι ἐκείνη

μὲν, ὡς ἐγγίγνετο, μόνον ἐν τοῖς μαθηματικοῖς προὔκαλει τὴν αὐτενέργειαν τοῦ μαθητοῦ, ἐν τοῖς λοιποῖς ἀρκουμένη εἰς τὴν ζηρὰν ἀποστήθισιν, καὶ οὕτω συνέβαινε πολλάκις διδάσκαλοι ἐπίδεικνύοντες ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν καὶ εἰς τὸ ἔργον των ἀληθῆ ἀφοσίωσιν ν' ἀποτυγχάνωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, αὕτη δὲ διεγείρει τὴν αὐτενέργειαν τοῦ μαθητοῦ, ὅταν, ὡς δεῖ, γίνηται, ἐν πᾶσι τοῖς μαθήμασιν.

Ἐν τοῖς μάλιστα, τὴν τε αὐτενέργειαν προκαλοῦσι καὶ τὴν τῶν γνωστῶν ἐμπέδωσιν ἐπιτυγχάνουσι, τίθενται τὰ Νεοελληνικὰ ἄ, συνελόντι εἰπεῖν, κινήτηρις δύναμις πάσης διανοητικῆς ἐργασίας ὑπάρχουσι. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τούτων διαβλέπει ὁ μετὰ στατικὸν βλέμμα τὰ πάντα παρακολουθῶν διδάσκαλος ὅτι ἡ τῶν μαθητῶν εὐθυμία δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τοῦ τερπνοῦ τοῦ μαθήματος ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι τὸ τε ποσὸν καὶ ποιὸν τῶν γνώσεων τῶν ἐβελτίωσαν καὶ ἠύρουν· συμβαίνει δηλαδὴ τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι συνέβαινε κατὰ τὸ μᾶθημα τῆς τεχνολογίας ἄλλοτε, ὅποτε οἱ μαθηταὶ ἐν τοῖς θρανίοις περίλυποι ἐκάθηντο ὡς οἱ παρευρισκόμενοι εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν προσφιλοῦς τίνος, καὶ εἰκότως, διότι ὁ ἀτυχεῖς διδάσκαλος ἦτο ὁ νεκροθάπτης τοῦ Δεσπότη των Νοῦ.

Διὰ τοῦ μαθήματος τῶν Νεοελληνικῶν συμφῶν καὶ τῷ προγράμματι ἐπιδιώκεται ἡ τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης ὀρθὴ ἐκφορὰ, τοῦτο μὲν διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἐκλεκτῶν τεμαχίων νεωτέρων λογογράφων καὶ ποιητῶν, τοῦτο δὲ διὰ τῶν ποιητικῶν συνθέσεων τῶν ἰδεῶν. Ἐξετάσωμεν ἐκάτερον κλάδον.

Α'. Ἀνάγνωσις.

Ἐν ταύτῃ δύο τινὰ θὰ ἐξετάσωμεν· τὴν μεθόδον καὶ τὴν ὕλην τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων.

1. Μέθοδος.

Τῆδε τῆ μεθόδῳ, καθ' ἡμᾶς μορφώσαντας ταύτην μετὰ μελέτην παιδαγωγικῶν τινῶν συγγραμμάτων καὶ τριετῆ πείραν, πρέπει νὰ ἀκολουθῆ ἕκαστος διδάσκαλος. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπικεφαλίδος πρέπει ὁ διδάσκαλος α' νὰ κάμῃ κατάλληλον εἰσαγωγὴν, β' νὰ ἐξεμαλύνῃ τὸ κείμενον πάσης λεκτικῆς δυσχερείας, γ' ν' ἀναδείξῃ τὸν μαθητὴν διὰ τῆς μεινευτικῆς μεθόδου νὰ βοηθῇ τὸν μαθητὴν διὰ τῆς μεινευτικῆς μεθόδου νὰ κάμῃ περίληψιν τοῦ ἀναγνωσθέντος, δ' ὅσον κατ' αὐτὸ νὰ ἀποτελῆ ἐνότητά, ε' νὰ βοηθῇ τὸν μαθητὴν νὰ ἐξάγῃ τὸ ἐκ τοῦ ἀναγνωσθέντος ἡθικὸν πόρισμα, ς' ν' ἀπαιτῇ τὴν ἐπανάληψιν τῶν προρηθέντων παρὰ τοῦ μαθητοῦ ἐν τῇ ἐπομένῳ ὥρᾳ τοῦ αὐτοῦ μαθήματος, ζ' νὰ προκαλῆ ἀσκήσεις ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ καὶ συντακτικοῦ καταδεικνύων τὰς διαφορὰς ἀρχαίας καὶ νέας γλώσσης,

ή' να διεγείρη τὴν καλαισθησίαν τῶν μαθητῶν ὑποδεικνύων τὴν δύναμιν τῶν λέξεων καὶ φράσεων διὰ πρακτικῆς ὁλως διδασκαλίας περὶ μεταφορᾶς, εἰκονικῆς παραστάσεως κ.λ.π., θ' να βοηθῆ τὸν μαθητὴν να κάμνη τὴν σύνθεσιν παῶν τῶν μικρῶν ἐνοτήτων τοῦ κεφαλαίου, ὅτε τοῦτο διὰ τὸ μέγεθος ἀναγινώσκειται εἰς δύο ἢ πλείονας ὥρας καὶ ι' να βοηθῆ τὸν μαθητὴν να ἐξάγῃ τὴν καθόλου ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν ἐν παντὶ τῷ κεφαλαίῳ. Ἐν τοῖς ποιήμασι πλὴν τῶν προρρηθέντων πρέπει ν' ἀναγινώσκῃ κατὰ προσῳδίαν καὶ να ζητῆ παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν μετατροπὴν τοῦτου εἰς τὸν πεζὸν λόγον.

2. Ὑλη.

Ἡ ὕλη τῶν ἤδη ἐν χρήσει ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καθ' ἡμᾶς εἶναι πάντῃ ἀκατάλληλος· διότι πάντες οἱ συγγραφεῖς τῶν συγγραμμάτων καὶ μονογραφιῶν, ἀφ' ὧν ἐλήφθησαν αἱ τῶν Χρηστομαθειῶν περικοπαί, ἔγραψαν ἀφ' ἐνὸς μὲν δι' ἀνθρωπίνων ἀνωτέρας πνευματικῆς μορφώσεως καὶ ἀνωτέρας ἡλικίας, ἄρα καὶ κρίσεως, καὶ οὐχὶ εἰδικῶς διὰ μαθητᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔγραψαν εἰς διάφορα γλωσσικὰ ἰδιώματα, διὰ τοῦτο ὑπὸ ἐποψίν μὲν ἐνοπιῶν ἢ παρεχομένη πολλὰκις τοῖς μαθηταῖς τροφή εἶναι δύσπεπτος, ὑπὸ ἐποψίν δὲ λεκτικῶ ἀνοήσιος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐποψίν ὕψους ὕστεροῦσι πολλὰι περικοπαὶ διὰ τὸ στρυφνόν, πολὺπλοκον καὶ σχοινοτενές τῶν περιόδων καὶ ὑπὸ ἐποψίν ἤθους διὰ τὸ ἀμοιρεῖν ἐσθ' ὅτε ἠθικῆς τινος ἰδέας ἢ καὶ φούλα διδάσκειν. Διὰ πάντα ταῦτα φρονούμεν ὅτι πρέπει να συγγραφῶσιν ἀναγνωστικὰ βιβλία προσάδοντα τῷ τε κύκλῳ τῶν γνώσεων τῶν μαθητῶν καὶ τῷ λεκτικῷ αὐτῶν πλούτῳ· μικρὰ τινὰ διηγήματα, εἰς γλώσσαν εὐληπτον καὶ βέουσαν γεγραμμένα, τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα ἀφυπνίζοντα, τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας διεγείροντα, ἐμπεδῶντα καὶ καλλιεργῶντα πᾶσαν ψυχικὴν ἀρετὴν καὶ πρακτικὰς τινὰς γνώσεις (γεωπονικὰς, κτηνοτροφικὰς, δασονομικὰς, ἐμπορικὰς κλπ.) μεταδίδοντα θὰ ἦσαν τὰ καταλληλότερα· ἐπιμένω δὲ εἰς τὴν μετάδοσιν πρακτικῶν τινῶν γνώσεων, καθόσον σήμερον οἱ πλείστοι θεωροῦντες τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ἀνεπαρκῆ διὰ τὰ τέκνα των φροντίζουσι να ἐφοδιάσωσι ταῦτα με ἀπολυτήρην Ἑλλ. Σχολείου, καὶ ἐπειδὴ οὐδεμία μέριμνα ἐλήφθη ὑπὸ τῆς πολιτείας ὅπως παρὰ τοῖς ἀποφοίτοις τούτοις καλλιεργηθῆ πᾶσα κλίσις πρὸς οἰονόηποτε δημιουργικὸν ἐπάγγελμα, ἀναμένουσιν οὗτοι μακαρίως τὸ μάννα τοῦ προὔπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Πολλὰ τῶν ὑφ' ἡμῶν ὑποδεικνυμένων βιβλίων ἔχουσιν ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων· εὐχῆς δ' ἔργον θὰ ἦτο ἂν καὶ παρ' ἡμῖν, ὡς ἐν Κρήτῃ, εἰσῆγοντο ἐν τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρῃ τάξει τοῦ Ἑλλ. Σχολείου ἐκδόσεις τινές.

Β'. Συνθέσεις ἰδεῶν.

Αἱ συνθέσεις τῶν ἰδεῶν, δι' ὧν πᾶσα γνῶσις μονιμοποιεῖται καὶ πάντα τὰ ὄργανα τῆς ἐγκεφαλικῆς μηχανῆς ὡς ὑπὸ ἐλατηρίου εἰς κίνησιν τίθενται, εἶναι τῷ ὄντι τὸ κάτοπτρον τῆς διανοητικῆς δυνάμεως τοῦ μαθητοῦ· ἡ κρίσις, ἡ φαντασία, ἡ μνήμη, ἡ αἰσθητικότης, τὸ ποσόν τῶν γνώσεων, αὐτὸς ὁ χαρακτήρ καὶ, συνελόντι εἰπεῖν, πᾶσα ἰδιοφυΐα ἢ πᾶν μειονέκτημα θὰ διέλθῃ πρὸ τῶν προσεκτικῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νουεχοῦς διδασκάλου ὡς ἐν κινηματογράφῳ πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ αἱ διαδοχικαὶ κινήσεις ὡς ζῶσαι εἰκόνας. Ἡ ὕλη αὐτῶν πρόδηλον τοῖς πᾶσιν ὅτι πρέπει να εἶναι τοιαύτη, ὥστε ν' ἀναπτύσσεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ να αἰρεται πᾶσα τοῦ παιδὸς κακία. Τοιαύτην ὕλην θὰ εὕρῃ τις ἐν μύθοις, διηγήμασι, περιγραφαῖς διαφόροις, ἐπιστολαῖς κ.λ.π., ἐν αἷς πᾶσι πρέπει ν' ἀσκηθῶσιν οἱ μαθηταί, ἵνα οὕτω τὸ πολυμερές ἐνδιαιφρόν προκληθῆ. Ἐν πάσαις ταῖς συνθέσεσιν ὁ καρπὸς δέον να ἐξάγῃται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ καὶ τὸ προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου να εἶναι ἢ περιλήψις ἢ να ζητηταὶ ἢ ἐπέκτασις, ἢ ἐκτεταμένον διήγημα οὐ να ζητηταὶ ἢ περιλήψις, ἵνα οἱ μαθηταὶ διδάσκωνται τίνα τὰ οὐσιώδη καὶ τίνα τὰ ἐπουσιώδη· τοιαύτας καλλίστας ἐκθέσεις δύναται να ἔχουσιν οἱ διδάσκοντες ἂν μετὰ τὸ τέλος ἐκάστου κεφαλαίου τοῦ ἀρχαίου κειμένου ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν μαθητῶν τὴν τε ἐν ἐκτάσει προφορικὴν ἀφήγησιν τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν ἐγγραφον περιλήψιν αὐτοῦ, ὅποτε ἐπιτυγχάνεται καὶ ὁ οὐσιώδης σκοπὸς τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ὅγλ. ἡ γνῶσις τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν ἀρχῶν, σχέσεων, χαρακτήρος καὶ βίου ἐν γένει τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Σύμφωνον καθ' ἡμᾶς εἶναι καὶ να ἀνατίθηται εἰς τοὺς μαθητᾶς, ἰδίως κατὰ τὰς ἐορτάς, ἡ συλλογὴ λαϊκῶν τινῶν μύθων, ἀφ' ὧν πολλὰκις ὁ μὲν διδάσκαλος θὰ λάβῃ ἀφορμὴν να ὁμιλήσῃ εἰς αὐτοὺς κατὰ τῶν τοῦ λαοῦ δεισιδαιμονιῶν ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ να ἐξάγῃ τὴν ὑψίστην ταύτην ἀρετὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν μυθοπλαστικὴν δεινότητα, οἱ δὲ μαθηταὶ θὰ ἐθίσωσιν εἰς τὴν δι' ἐρεῦνης εὐρυσίν τοῦ κύκλου τῶν γνώσεων των.

Ἦδη ἄς μοι ἐπιτραπῆ ν' ἀναγράψω κατὰ τίνα τρόπον εἰργάσθην διὰ τὴν σύνθεσιν δύο ἰδεῶν, τῆς θρησκείας καὶ πατρίδος, ὧν τὴν σύνθεσιν ὑπὸ διαφόρους μορφὰς πρέπει ὁ διδάσκαλος να προκαλῆ ἐν ἐκάστῳ σχολικῷ ἔτει ἵνα οἱ μαθηταὶ ἔχουσιν τὴν συναίσθησιν ὅτι ὡς ἄλλαι Ἑστιάδες κέλῃνται να διαφυλάττωσι τὸ ἐν ταῖς καρδίαις των ἱερὸν τῆς πατρίδος καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας πῦρ ἀσβεστον ἐς αἰεὶ. Ἀφοῦ ὑπέμνησα τοὺς μαθητᾶς τὰς τὸ θέμα ἡμῶν ἀναπτύσσουσας περικοπὰς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ προάγοντα αὐτὸ τῆς τε παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης κεφάλαια, ἔδωκα

αὐταῖς τὴν πρότασιν «ὅποιος πρέπει να εἶναι ὁ ἀληθῆς Χριστιανὸς» καὶ ἀπήτησα ἐν μιᾷ μόνῃ σελίδι ν' ἀναγράψωσι τοὺς ἀπαραβάτους κανόνας οἱς δέον ν' ἀκολουθῆ ὁ ἀληθῆς Χριστιανός· μετὰ τὴν ἀναγραφὴν (ἐν τῷ σχολείῳ, ἔνθα ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον φρονούμεν ὅτι πρέπει να γίνωνται αἱ τοιαῦται ἐργασίαι) διώρθωσα ταύτας ὑποσημειώσας τὰ γράμματα (6) διὰ τὰ συντακτικὰ καὶ (6) διὰ τὰ τυπικὰ λάθη, εὐθεῖαν γραμμὴν διὰ τὰ ἀνορθογραφικά, κυκινωμένην διὰ πᾶσαν κακὸζήλον ἢ ἀκατάλληλον λέξιν ἢ φράσιν, παρένθεσιν διὰ τὸ περιττόν καὶ ἀλλεπαλλήλους στιγμὰς διὰ τὴν ἀσπῆ ἐκφρασιν καὶ παρέδωκα ταύτας εἰς τοὺς μαθητᾶς ἵνα οἱκοι διορθώσωσιν, ὅπως ἐθίσω αὐτοὺς ν' ἀποφεύγωσι ταῦτα εἰς τὰς ἐπομένας ἐκθέσεις, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τούτων διόρθωσιν ἔκαμον τὰς δεούσας παρατηρήσεις. Ὅμοιως εἰργάσθην διὰ τὸ θέμα «ὅποια τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντα παντός πολίτου», ὅπερ ἔδωκα ἀφ' οὗ ἔκαμον περίληψιν τῶν διαφόρων κεφαλαίων τοῦ θαυμασίου τοῦ κ. Λυκούδη βιβλίου «καθήκοντα τοῦ πολίτου» ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῶν Ὀφελίμων Βιβλίων ὡς καὶ διὰ πᾶν ἄλλο θέμα ὃ ἔδωκα αὐτοῖς.

Τῶν δύο τούτων κλάδων ἐν τοῖς γυμνασίοις καλλιεργεῖται μόνος ὁ τῶν συνθέσεων ἰδεῶν, ἴσως διότι εἰσέτι ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ δὲν ἐγράφησαν συγγραμματα εἰς τὰ διάφορα εἶδη τοῦ λόγου με πραγματικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος φρονούμεν ὅτι δὲν εἶναι ἀποχρῶν· διότι πολλὰι τῶν ἐν ταῖς Χρηστομαθειαῖς περικοπῶν, αἵτινες πάντῃ ἀκατάλληλοι διὰ τοὺς τῶν ἑλλ. σχολείων μαθητᾶς εἶναι, καταλληλότερα τυγχάνουσι διὰ τοὺς τῶν γυμνασίων, οὐκ ὀλίγα δὲ ὑπὸ τε λεκτικὴν καὶ τεχνικὴν καὶ πραγματικὴν ἐποψίν δράματα ἔχουσι συγγραφῆ, καὶ λόγοι πανηγυρικοὶ ὡσαύτως, καὶ λυρικά ποιήματα, καὶ εἰδύλλια καὶ διηγήματα καὶ περιγραφαὶ ὁμοίως, ταῦτα πάντα διδασκόμενα ἐν τοῖς γυμνασίοις μίαν ἢ δύο ὥρας καθ' ἑβδομάδα πολλῶν ὠφελειῶν τοῖς μαθηταῖς θὰ ἐγίνοντο πρόξενα, καθόσον κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν ὁρθὴν μέθοδον ἐκ τῶν γνωστῶν ἐπὶ τὰ ἄγνωστα θὰ εἶναι πολὺ ἐπωφελεστέρα καὶ εὐκολωτέρα καὶ ἢ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν διδασκαλίαι, ὅταν ἐκάστου εἶδους τῆς ἀρχαίας προτάσῃται τὸ καταλληλότερον ὁμοιον εἶδος τοῦ λόγου τῆς νέας καὶ οἱ μαθηταὶ μείζω πρὸς μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων ἔρωτα θὰ ἔχουσιν διὰ τῆς συγκρίσεως καταδήλου γιγνομένης τῆς ὑπεροχῆς των καὶ οἱ νέοι πρὸς μελέτην ἔργων τῆς Νεοελληνικῆς θὰ ἐπιδοθῶσιν, ἀποτρεπόμενοι οὕτως ἀπὸ ἔργων ὀθνεῶν στρεβλόντων ἢ ἀποπνιγόντων πᾶν αἴσθημα ἐθνικῆς φιλαυτίας, τὸ δὲ μέγιστον θὰ ἐκδηλωθῶσιν αἱ ἰδιοφυΐαι καὶ θὰ δεθῆ τάσις πρὸς συγγραφὴν ἔργων οὐχὶ θνη-

σιγενῶν διὰ τῆς τοιαύτης ἠθικῆς μᾶλλον ἢ ὑλικῆς τῶν τὴν ἐθνικὴν ταύτην ἐργασίαν ἐπιτελούντων καὶ οὐδεμιᾶς νῦν ἀμοιβῆς ἀπολαύοντων λογάδων ὁμογενῶν μας.

Οὐδαμῶς ὑπὸ ἐθνικῆς φιλαυτίας κατεχόμενοι διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν ὅτι οἱ νέοι πρέπει ν' ἀποτρέπωνται τῆς μελέτης πολλῶν σοφῶν συγγραμμάτων ξένης φιλολογίας, τούναντίον μάλιστα ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι οἱ διδάσκαλοι ἔχουσι καθήκον να συνιστῶσι τὴν μελέτην τοιούτων συγγραμμάτων εἰς τοὺς μαθητᾶς κατὰ τὸ θέρος, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦμεν ν' ἀποτραπῶσι τῆς μελέτης ἐκνευριστικῶν τινῶν μυθιστορημάτων καὶ τερπνῶν τινῶν ἄλλ' ἀνωφελῶν διηγημάτων.

Γούθειον

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΚΑΥΑΛΗΣ

ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΚΟΚΛΑΔΑ

Περικοκλάδα ἐφύτρωσε
στοῦ θεριωμένου πλάτανου τὸ πλάι
καὶ στὸν κορμὸ τοῦ ὀλόγουρα
τὰ λιγερά βλαστάρια τῆς κολλάει.

Κι' ἀκουμπισμένη ἀπάνω του
ἢ ἀχάριστη μερόνυχτα γυρεῦει,
περήφανη, ἀσυλλόγιστη
ψηλότερ' ἀπ' τὸν πλάτανο ν' ἀνέβη.

Τοῦ κάκου ὁ γέρο πλάτανος
τῆς δείχνει τί κακὸ τὴν περιμένει
ἐκεῖνη με περίγελο
ἀκούραστη ἀνεβαίνει κι' ἀνεβαίνει.

Ὅς ποῦ μιὰ μέρα ἐσίμωσε
κ' ἐπέρασε ἢ κορφὴ τῆς τὴν κορφὴ του
καὶ στρέφει καμαρώνωντας
καὶ λέει με ὕφος ἀλάθευτου προφήτου:

«Τί σ' ὠφελοῦν οἱ ρίζες σου;
"τί σ' ὠφελοῦν οἱ δυνατοὶ σου κλώνοι
"Ψηλότερα σηκώνεται
"αὐτὸς ποῦ τὸ κεφάλι του σηκώνει».

Τὰ λόγια δὲν ἐτέλειωσε
κ' ἐφύσησε βοριάς κι' ἀνεμοζάλη,
τὴν βρήκαν ἔτσι ἀστήρικτη,
τὴ ρήμαξαν, τὴν γκρέμισαν καὶ πάλι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

Η ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Ἐάν δὲν ἐφοβούμεθα μὴ κατηγορηθῶμεν ὡς παραδοξολόγοι, θὰ ἐτολμῶμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν γνώμην ὅτι τὴν ὑγιεινὴν ἐδιδάχθησαν οἱ ἄνθρωποι . . . ἀπὸ τὰ ζῶα.

Καὶ ἀληθῶς ἐάν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ καθαριότης πηγάζει ἐκ τοῦ ὀρμεμψύτου τῆς συντηρήσεως καὶ ὅτι σκοπὸν ἔχει τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐεξίας καὶ τῆς ὑγείας, καὶ ἐάν καταδείξωμεν ὅτι τὰ ζῶα τὰ λεγόμενα κατώτερα φροντίζουν περὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν σώματος ὡς πράττει καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, θὰ προσεγγίσωμεν εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας.

Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ καθαριότης εἶνε ἰδιότης κατ' ἐξοχὴν σχετικῆ· «αἱ περὶ τοῦ καθαροῦ καὶ τοῦ ρυπαροῦ ἰδέαι μας, λέγει ὁ Ρεώμυρος, δὲν εἶνε πάντοτε ἀρκούντως φιλοσοφικαί· ἡ φαντασία ἡμῶν προσβάλλεται πρὶν ἢ προσφθάσῃ ν' ἀποφανθῇ ὁ ὀρθὸς λόγος».

Οὐχ ἤττον παρατηροῦμεν ὅτι πολλὰ τῶν ζῶων ἀκριβῶς ὡς καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνονται ἀποστροφήν εἰς τὴν προσέγγισιν τινῶν ἀντικειμένων, ἐκ φόβου μήπως ρυπανθῶσι. Προέρχεται τοῦτο ἄρα γε ἐξ ἀπλῆς φιλαρεσκείας ἢ ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ τοιαύτη ρύπανσις θὰ διαταράξῃ τὴν κανονικὴν αὐτῶν ἰσορροπίαν καὶ θὰ προκαλέσῃ διαταράξεις τῆς φυσικῆς αὐτῶν καταστάσεως; Προφανῶς ἀμφότερα τὰ αἴτια ταῦτα ὑφίστανται.

Εἰς τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων, ἐμβριθῆς παρατηρητῆς, μὴ ἀρκοῦμενος τοιούτων εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύων αὐτὰς εὐφυῶς ποιεῖται ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τὴν ἐπομένην σημαντικὴν παρατήρησιν:

«Τὰ ξένα σώματα, γράφει, καὶ μάλιστα τὰ ὀργανικῆς προελεύσεως δὲν δύναται νὰ παραμένωσιν ἄνευ βλάβης τῆς καθαριότητος — καὶ τῆς ὑγείας, προσθέτομεν ἡμεῖς — εἰς τοὺς ὑμένωδεις χιτῶνας τοῦ ζῴου. Ὁ κωνιορτός, τὰ λείψανα τῶν τροφῶν ἀνάμικτα μετὰ μικρῶν τεμαχίων τῆς ἐπιδερμίδος καὶ τὰ ὑπολείμματα διαφόρων ἐκκρίσεων δερματικῶν ἢ ἄλλων, συντελοῦσιν εἰς τὴν γένεσιν ἀηδῶν στρωμάτων ρύπου, ἐξ ὧν συγκολλῶνται αἱ τρίχες ἢ τὰ πτερά, φράσσονται τὰ στόμια τῶν ἰδρωτοφόρων σωλήνων ἢ τῶν στεατωδῶν ἀδένων, παραβλάπτουσι τὴν τακτικὴν λειτουργίαν τοῦ δέρματος. Ἡ ἀνάγκη ἄρα ἢν αἰσθάνεται τὸ ζῴον, ἵπως διατηρῇ τὸ δέριμα του καθαρὸν, ὀφείλεται εἰς εὐνόητον στενωχωρίαν.

» Τέλος τὰ τε φυτικὰ καὶ ζωικὰ παράσιτα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, εἴτε ἐξ αἰτίας τῶν ἐξανθημάτων ἢ τινῶν παράγουσιν, εἶνε ἀφορμὴ ἀκαθαρσίας. Εἶνε δὲ ἀφ' ἑτέρου καὶ αὐτὰ προϊόντα ταύτης. Ἡ ἐξίς τῆς ἀκαθαρσίας δὲν δημιουργεῖ τὴν αὐθόρμητον γένεσιν τῶν παρασίτων, ἀλλ' ὁμοῦς εὐνοεῖ τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν.

Προσθετέον ὅτι ἡ κολλητικὴ ἰδιότης τῶν παρασιτικῶν ἐξανθημάτων ἀρκεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἰδιαιτέραν ἀποστροφήν ἣν ἐμπνεύουσιν.

«Ἡ καθαριότης εἶνε λοιπὸν κατ' οὐσίαν ὄρος οὐσιώδους τῆς διατηρήσεως τῆς ὑγείας, καὶ μία τῶν ἐναργεστέρων ἐκδηλώσεων τοῦ ὀρμεμψύτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως».

Ἐπομένως φυσικὸν θὰ ἦτο τὰ ζῶα καὶ ὁ ἄνθρωπος ν' ἀκολουθῶσι τὴν αὐτὴν ὁδὸν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ἄλλ' ὁμοῦς δὲν συμβαίνει τὸ τοιοῦτο. Τὸ ζῴον ὑπέκει εἰς τὴν φύσιν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρύνεται πολλάκις τῶν νόμων αὐτῆς, διότι εἶνε προικισμένος διὰ λογικῶν . . . ἕνεκα τοῦ ὁποίου παραλογίζεται. Ὅσάκις τὰ τεθέντα εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ μέσα φαίνονται αὐτῷ ἀνεπαρκῆ, δημιουργεῖ καὶ τεχνητὰ τοιαῦτα.

Ἡ προνοητικὴ φύσις ἐπεστάτησε μετ' ἐπιμελείας περὶ τὴν ἐξωτερικὴν διάπλυσιν τῶν ζῴων, τὸ στρώμα δι' οὗ περιβάλλεται ἡ δερματικὴ ἐπιφάνεια, αἱ πτυχαὶ αἱ σχηματίζουσαι αὐλακὰς ἐκροῆς ἀνὰ μέσον τῶν διαφόρων ὀγκῶν τῶν μυῶνων, ἢ συνήθως κεκλιμένη, καὶ κεραμωτῆ οὕτως εἰπεῖν διάταξις τῶν ἐπιδερμικῶν προϊόντων, διευκολύνουσι τὸν ἐκκονισμόν τοῦ δέρματος καὶ τὴν ῥοὴν τοῦ ἰδρωτός καὶ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων. Προστατευτικὰ ὄργανα ἐποπεθετήθησαν ἄνωθεν τῶν φυσικῶν στομιῶν, ἅτινα ἐπίσης ἔχουσι θέσιν ἐπικλινῆ, εὐνοοῦσαν τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἐκκρινόμενων ὑγρῶν.

Ἡ κατὰ περιόδους ἀλλαγὴ τοῦ δέρματος ἢ τοῦ πτερώματος συμβάλλει ὡσαύτως εἰς τὴν καθαριότητα καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς τροφῆς τὰ ζῶα ἐπίσης ἀκολουθοῦσι πιστῶς τοὺς νόμους τῆς ὑγιεινῆς. Πάντα σχεδὸν τὰ σπονδυλωτὰ ἀποφεύγουσι νὰ ρυπαίνωνται ὁσάκις τρώγουσιν ἢ πίνουσιν· μετὰ δὲ τὴν βρῶσιν ἐπιμελοῦνται τῆς καθαριότητος αὐτῶν μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς, ἀποβάλλοντα τὰς ἀκαθαρσίας δι' ὧν τυχὸν ἐρρυπάνθησαν ἐνῶ ἔτρωγον.

Ἐν γένει τὰ ὄργανα τὰ προωρισμένα πρὸς λήψιν τῶν τροφῶν εἶνε αὐτὰ ἐκεῖνα, ὧν τὰ ζῶα συνήθως ἐπιμελοῦνται τὸν καλλωπισμὸν περισσότερον.

Ἡ φύσις ἄλλως προεῖθε φιλοστόργως περὶ πάντων. Εἰς τὴν πρόχειρον διάθεσιν παντός βουλομένου ἔθηκε τὸ ὕδωρ, τὸ ἀπαραίτητον εἰς

τὴν ἐργασίαν τῆς καθαριότητος, καὶ σάπανα ἐφάμιλλον πάντων τῶν κατεσκευασμένων σαπῶνων, τὸ σίαλον, οὐσίαν στεατώδη, ἥτις διὰ τὰ ζῶα ἐπέχει τόπον παχυμύρου, καὶ τὸν κωνιορτόν τῶν ὀδῶν, ὅστις εἶνε δι' αὐτὰ ἡ ὀρυζόκοις. Ἄλλὰ καὶ τὰ μᾶλλον ἐπιζήτητα ἀρώματα δὲν εἶνε ἄρα γε προϊόντα ζωϊκῆς ἐκκρίσεως, οἷον ὁ μόσχος κλπ.

Παρά τισι τῶν ζῴων τὸ σίαλον ἀναπληροῖ τὸ ὕδωρ, οἷον παρὰ τοῖς σαρκοφάγοις καὶ τοῖς πιθήκοις. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ζῶα μάλιστα κέκτηνται ὄργανα ἐκτάκτως τελειοποιημένα καὶ ἐκτελοῦν πλείστας ὁσας ὑπηρεσίας καὶ αὐτὰς τὰς μᾶλλον ἀκαθάρτους· τὸ ἐν λόγῳ ὄργανον εἶνε ἡ θωρακικὴ αὐτῶν χεὶρ, ἥτις χάρις εἰς τὴν διάταξιν τοῦ ἀντίχειρος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς μᾶλλον ποικίλας χρήσεις. Ὁ φυσιοδίφης Βρέμ ἀναφέρει μάλιστα ἐν εἶδος πιθήκου, τὸν μανδρίλλον, ὡς ἀπομυττόμενον διὰ τῶν δακτύλων του, ἀπαρραλλάκτως ὡς πράττουσι τὰ κακισθραυμένα παιδία.

Καὶ παρὰ τοῖς ζῴοις, ὅπως παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ὑπάρχουσι τὰ εὐ ἡγμένα . . . τοιούτοις τὰ ἀγαπῶντα τὴν καθαριότητα, καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα. Πόσοι τῶν ἀνθρώπων, λόγου χάριν, φροντίζουν περὶ τῆς ἑαυτῶν καθαριότητος τόσον ὅσον ἡ λύκαινα, ἥτις μεταβαίνει μετὰ τὸ γεῦμά της καὶ πλύνει τὸν φάρυγγα ἐντὸς λάκκου ὕδατος, διὰ νὰ μὴ διατηρῇ τὴν ὁσμὴν τοῦ φαγητοῦ της, ἢ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα μικρὰ μαστοφόρα, ἅτινα μετὰ τὸ γεῦμά των καθαρίζουσι τὸ ρύγχος διὰ τῶν ἐμπροσθίων αὐτῶν ποδῶν;

Διὰ νὰ φάγωμεν ἐν αὐτῶν ἐντὸς τοῦ κελύφους αὐτοῦ, τρυπῶμεν τοῦτο καὶ ροφῶμεν τὸ περιεχόμενον, χωρὶς νὰ χύσωμεν ἔξω μέρος αὐτοῦ. Ἄλλ' ὡς πρὸς τοῦτο καὶ αἱ μυογαλαὶ ποσῶς δὲν ὑπολείπονται· ὁσάκις δὲ τὰ χαρίεντα ταῦτα ζῶα θέλουσι νὰ φάγωσιν αὐτόν, διατρυπῶσι τὸ κέλυφος αὐτοῦ εἰς διάφορα σημεῖα καὶ κατορθοῦσι νὰ ροφήσωσι πληρέστατα τὸ περιεχόμενον χωρὶς νὰ χυθῇ οὔτε σταγὼν ἐξ αὐτοῦ. Ὁ ἐχίνος τρώγει τὰ αὐγά κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἦτοι χωρὶς νὰ ρυπανθῇ. Τὸ αὐτὸ ζῴον ὁσάκις τρώγει φρῦνον, ἀπομάσσει τὸ ρύγχος μετὰ πᾶν δῆγμα.

Αἱ νυκτερίδες πολλάκις ταλαιπωροῦνται ὑπὸ παρασίτων, ὅθεν καὶ ζύουσι συνεχῶς τὴν κεφαλὴν διὰ τῶν ὀνύχων· εἶνε δὲ οὗτοι τόσον ὀξεῖς, ὥστε τοὺς μεταχειρίζονται ἀντὶ κτενός. Μία τοιαύτη θήλεια, ἀνήκουσα εἰς εἶδος παραπλήσιον τῶν κοινῶν νυκτερίδων, ἰδιαιτέρως ἐπιμελεῖτο τοῦ καλλωπισμοῦ της, κατὰ τὸ λέγειν παρατηρητοῦ τινος, κατατρίβουσα πολὺν καιρὸν περὶ τὴν περιποίησιν τοῦ τριχώματος αὐτῆς καὶ χωρίζουσα αὐτὸ εἰς δύο μέρη δι' εὐθείας γραμμῆς, κατερχομένης μέχρι τοῦ μέσου τῆς ράχως. Πρὸς τοῦτο ὁ ἔχρησιμοποίησε τὰ κάτω αὐτῆς ἄκρα ὡς

κτένιον. Ἡ τοιαύτη φιλαρέσκεια θὰ ἦτο ὁμολογουμένως ὑπερβολικὴ. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη παράγεται φυσικῶς ἐκ τῆς παραμερίσεως τῶν τριχῶν καὶ ὅτι δὲν ἦτο, ὡς διατείνονται, ἀποτέλεσμα φιλαρέσκου τέχνης.

Τὰ τρωκτικὰ, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων οἱ ποντικαὶ χρησιμοποιοῦσι πρὸς τὸν ἑαυτῶν καλλωπισμὸν τοὺς ἰσχυροὺς, μακροὺς καὶ οἱ εἰς τὴν ἄκραν ἐπικλινεῖς τομεῖς αὐτῶν, τὴν γλῶσσαν, τὰ σαρκώδη καὶ λίαν εὐκίνητα χεῖλη, τέλος δὲ τοὺς συνήθως ὀξεῖς ὄνυχας των. Τὰ πρόσθια μέλη τῶν ζῴων τούτων εἶνε ἐφωδιασμένα δι' ἀτελοῦς τινος καὶ πρωτογόνου ἀντίχειρος διευκολύνοντος τὴν χρῆσιν τῶν χειρῶν, εἴτε περὶ τὸ λαμβάνειν τὰς τροφάς, εἴτε περὶ τὸ καλλωπιζέσθαι.

Τὰ μηρυκαστικά ζῶα οὐδαμῶς δυσκολεύονται ὁσάκις θέλουσι νὰ ζύσωσι τὴν κεφαλὴν, διότι χρησιμοποιοῦσι πρὸς τοῦτο τοὺς ὀπισθίους πόδας, διὰ δὲ τῶν κεράτων αὐτῶν ζύουσι τὸν τράχηλον καὶ τὴν ράχιν. Ἡ ἄκρα τοῦ τοίχου ἢ ὁ κορμὸς δένδρου χρησιμεύει αὐτοῖς ἀντὶ ψήκτρας, ζύονται δὲ προστριβόμενα ἐπ' αὐτῶν ὁσάκις αἰσθάνονται ἐνοχλητικὸν κνισμὸν, προξενούμενον ἐκ κεντήματος ἐντόμου ἢ ἐκ τῶν οἰδημάτων τῶν παραγομένων ἐκ τῶν ἐναποτιθεμένων ὑπὸ τοῦ οἴστρου οἰδίων.

Ἡ καθαριότης τῶν πτηνῶν εἶνε πασίγνωστος. Τίς δὲν εἶδε ποτε τὰ λουτρά των; Παρατηρήσατε ὁσάκις βρέχει, ὅτι δὲν ζητοῦσι καταφύγιον ἀπὸ τοῦ καταπίπτοντος ὕδατος, χαίροντα εἰς ἄκρον, διότι δέχονται τὸ φυσικὸν αὐτὸ λουτρόν. Ὅτὲ μὲν πλύνονται καὶ καθαρίζονται παρὰ τὰς ὄχθας ἑλους ἢ λάκκου πλήρους ὕδατος· ὅτὲ δὲ καὶ βυθίζονται καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὸ ὕδωρ. Αἱ νῆσαι, οἱ κύκνοι καὶ ἐν γένει πάντα τὰ ὑδροχαρῆ πτηνὰ προτιμῶσι τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ λούεσθαι.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μακροτάρων πτηνῶν εἶνε ἡ ἐξίς αὐτῶν τοῦ λούειν τοὺς πόδας· ὅσον δὲ ταπεινότερα εἶνε ἡ θερμοκρασία τόσον μᾶλλον φαίνονται εὐχαριστούμενα. Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτο δὲν εἶνε θαυμαστόν, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι τὰ τοῦ εἶδους τούτου πτηνὰ ἐνεργοῦσιν ἐφ' ἑαυτῶν κλύσματα.

Ὁ Πλίνιος καὶ ὁ Γαληνὸς ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἐφευρετῆς τοῦ κλύματος εἶνε τὸ πτηνὸν ἱβίς. Καὶ ὕτως φαίνονται τὰ πτηνὰ ταῦτα ἀντλοῦντα διὰ τοῦ μακροῦ των ράμφους τὸ ἀλμυρὸν ὕδωρ καὶ εἰσάγοντα αὐτὸ ἐλαφρῶς εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ σώματος, εἴτα δὲ διὰ κρότου μακρὰν ἀκουσμένην ἀναγγέλλοντα τὴν ἐκροὴν τοῦ ὕδατος. Εὐθὺς δὲ τότε, ὡσεὶ αἰσθανόμενα ἀνακούφισιν, ταραττοῦσι τὰ πτερά των, τὰ ἀνυψοῦσι καὶ τὰ ἀφίνοσι βραδέως ν' ἀναλάβωσι τὴν προτέραν των θέσιν.

Ἵπάρχει ὁμοῦς καὶ τὸ σκιερὸν μέρος τοῦ πί-

νακος· οφείλομεν χάριν τῆς ἀληθείας νὰ δηλώσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι ζῶα ἔχοντα τὴν γεῦσιν τόσον ἐξαχειωμένην, ὥστε νὰ τρώγῃσι τὴν ἴδιαν αὐτῶν κόπρον. Βεβαίως δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ προκειμένου νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὰ ἐλαφρυντικά περιστάτικά· ἢ πεῖνα ἐξωθεῖ αὐτά· μένουσιν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐγκλειστα· ἀποπατοῦσιν ἐν τῇ τρώγλῃ των καὶ ἐνοχλούμενα ἐκ τῆς δυσωδίας τῶν περιτωμάτων των, ἀπαλλάσσονται. . . καταβροχθίζοντα αὐτά· οὕτω πράττουσιν οἱ ἵπποι τρώγοντες μέρος τῆς μόλις ἀπορριφθείσης κόπρου των· οὕτω καὶ ὁ ψιττακὸς ὁ καθαρίζων τὸν κλωθὸν του διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου, δραστηρίας ἴσως, ἀλλ' ἄρκετὰ ἀηδούς.

Καὶ ἐπανερχόμεθα οὕτως εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας μας· τὰ ζῶα ἐνεργοῦσι τὰς πράξεις ταύτας ἐπὶ σκοπῷ ὑγιεινῷ. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ κύνες εἶνε οἱ ἐπίκουροι τῶν ὑγειονομικῶν ὀργάνων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ αἱ ὕαιναι ἐκτελοῦσι τὰ αὐτὰ καθήκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, παρὰ τὰ πρόθυρα τῶν μουσουλμανικῶν πόλεων· μέχρι δὲ τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος οἱ χοῖροι περιεφέροντο ἐλευθέρως εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων, καταβροχθίζοντες πάσας τὰς ἐν αὐταῖς ἐναποταμιευμένας ἀκαθαρσίας.

Ἄδικον λοιπὸν ἔχομεν ἀρὰ γε λέγοντες ὅτι τὰ ζῶα ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἡμῶν διδάσκαλοι ἐν τῇ ὑγιεινῇ ;

—X—

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἰσχυροτάτη μνήμη.

Τὴν ἰσχυροτέραν ἐν τῷ κόσμῳ μνήμην εἶχε μία γυνὴ τοῦ λαοῦ γνωστῆ εἰς ἅλην τὴν Ρωσίαν, ἢ Εἰρήνη Θεοδορόβνα, χωρική καταγομένη ἐκ τῆς διακίσεως Ὀλινέσκυ, ἣτις ἀπέθανεν ἐσχάτως εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν. Μετέβαιναν εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀφηγουμένη παλαιὰς σλαυικὰς παραδόσεις καὶ πολλὰ ἄσματα. Λέγεται περὶ αὐτῆς ὅτι ἐγίνωσκεν ἐκ στήθους περὶ τοὺς 100,000 στίχους, ἧτοι πεντάκις περισσοτέρους στίχους ὅσων περιέχει ἡ «Ἰλιάς» καὶ ἡ «Ὀδύσεια».

Μικροσκοπικὴ βιβλιοθήκη.

Ἡ μικροτάτη βιβλιοθήκη τοῦ κόσμου ἐξετέθη εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1900. Συλλεγεῖσα ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν περιλαμβάνει περισσοτέρους τῶν 1500 τόμων ἐντὸς μικροσκοπικῆς βιβλιοθήκης 0,50 ὕψους καὶ πλάτους 0, μ. 30. Τὰ μικρὰ ταῦτα βιβλία συνελέγησαν πανταχόθεν, ἰδιαίτερώς ἐξ Ὀλλανδίας, ἐνθα τὸ εἶδος τοῦτο τῶν μικροσκοπικῶν ἐκδόσεων συνειθίζετο πολὺ πρὸ πάντων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Τὰ ἀρχαιότερα τῶν βιβλίων τούτων χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος. Τὸ μικρότατον ἔχει μόλις τὸ μέγεθος συνήθους γραμματοσήμου, τὸ δὲ πάχος του εἶναι 8 χιλιοστομέτρων. Ἔχει 160 σελίδας συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων. Οἱ χαρακτῆρες εἶναι τοσοῦτον κα-

θαροί, ὥστε ὅλον τὸ σύγγραμμα δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ χοροὶ.

Ἀφίκετο πρὸ τινῶν ἡμερῶν εἰς Βιέννην ἡ μίς Φούλλερ, καλλιτέχνης ὀρχηστρίς, ἰδρύσασα νέον εἶδος τέχνης, τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χοροὺς, τοὺς ὁποίους καὶ χορεύει ἐπὶ τῆς σκηνῆς, περιόδουσα ἤδη εἰς Ἀμερικὴν, Λονδῖνον καὶ Παρισίους. Τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χοροὺς ἐσπούδασεν ἡ νεαρὰ Ἀγγλίς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀγγείων καὶ ἐξ ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν. Χορεύει τὸν Θεόκριτον καὶ τὸν Ὀδιδιον, ἀναπαριστώσα, ὡς λέγει ἡ ἴδια, καθ' ὅλα τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ὀρχησιν. Χορεύει δὲ γυμνόπους, δεικνύουσα πόσον ἐκφραστικὸς δύναται νὰ εἶναι ὁ ἀνθρώπινος πόνος καὶ πόσον βάρβαρον εἶναι νὰ ἐγκλεισται εἰς ἄχαρι ὑπόδημα.

Κληρονομικὴ τηλεπάθεια.

Τὴν 3^{ην} τοῦ παρελθόντος μηνὸς περὶ τὴν μεσημβρίαν ράπτῃς προσκληθεῖς νὰ ἐργασθῇ εἰς ἐξοχικὸν τι μέγαρον ἐν Ἰταλίᾳ, ἐκάθισε νὰ γευματίσῃ τὴν μεσημβρίαν. Αἶφνης, ἐνῶ ἔτρωγε, διέκοψε τὸ γεῦμά του· ἡ ὕψις του ἠλλοιώθη καὶ προσέλαβεν ἦθος βαθείας θλίψεως καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ. Ἐρωτηθεῖς τί ἔπαθεν, ἀπήντησεν ὑπὸ τὸ κράτος προφανοῦς θλίψεως ὅτι βλέπει πνεύσαν τὰ λοιπὰ τὴν μητέρα του, περὶ τῆς ὁποίας ἐν τούτοις τίποτε δὲν εἶχε πληροφορηθῇ. Ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ τὸν καθησυχάσωσιν. Ἀπῆλθεν ἀμέσως σπεύδων νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πόλιν ὅπου ἐξῆ ἡ μήτηρ του καὶ ἔμαθεν ἐκεῖ ὅτι εἶχεν ἀποθάνει αὐτὴ ἐξ ἀποπληξίας τὴν 3^{ην} τοῦ μηνὸς ἀκριβῶς τὴν μεσημβρίαν. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἐτῶν ἡ γυνὴ αὕτη, ἐνῶ εἰργάζετο ἡσύχως, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν ἐργασίαν τῆς καὶ εἶπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὴν ὅτι βλέπει τὴν κόρην τῆς ἀσθενοῦσαν εἰς τὴν κεφαλῇ. Αὐθημερὸν ἀνεχώρησε μεταβαίνουσα εἰς γειτονικὴν κώμην, ὅπου εὗρίσκετο ἡ κόρη, ἣτις ἦτο κλινῆρης προσδληθεῖσα ἐξ ἐρυσιπέλατος.

Ἀναζητήσεις θησαυρῶν.

Μία περίεργος ἐκδρομὴ διοργανίζεται ἐν Λονδίμῳ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Κνάιτ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπαναστάται τῆς νοτίου Ἀμερικῆς εἶχον καταθέσει εἰς δύο ἢ τρεῖς μικρὰς νήσους θησαυροὺς ἀρπαγέντας ἐκ τῶν ναῶν τοῦ Περού, βραδύτερον δὲ καὶ ὅλας τὰς λείας τῆς πειρατείας, εἰς ἣν ἐπέδθησαν. Εἰς τὸ Περού εἶχε γίνεαι τότε μεγάλη ἀναστάσις καὶ ἐξόδος πολλῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποκομίζοντες πλοῦτην τὰ εἶχον καταθέσει εἰς τὰς παρακειμένας νήσους, αἵτινες μεταβλήθησαν εἰς πραγματικὰ θησαυροφυλάκια. Ἐσχάτως οἱ ἀμερικανοὶ ἐπεχείρησαν ἐξερευνήσεις εἰς μίαν τῶν νήσων τούτων καὶ κατώρθωσαν ν' ἀνακαλύψωσι θησαυρὸν ὑπολογιζόμενον εἰς 25 ἑκατομμύρια φράγκων. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνεθάρρυνε τὸν ἀγγλον Κνάιτ εἰς τὴν διοργανώσιν τῆς ἐκδρομῆς. Ἐξοπλίσας μέγα ἀτμόπλοιοι προσέλαβεν πολλοὺς καὶ ρωμαλέους ἀνδρας, διότι θὰ γείνη ἀνάγκη νὰ σκάψωσι τὴν γῆν εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας.